

Г. В. Доброскок.

Козацькі прадіди.

Історична драма у V діях і VIII картинах.

Дієві люди.

Білий, Сидор Гнатович—секунд-маіор, а потім кошовий.

Головатий, Антон Андрієвич—секунд-маіор, а потім військовий суддя.

Чепіга, Захарій Олексієвич—копитан, а потім кошовий.

Котляревський—військовий старшина, а потім писарь.

Гулик Мокій
Білий Савва } Козацькі старшини.

Підлісецький Іван—Сольський шляхтич, а потім писарь військовий.

Чорба—арнаут.

Суворовъ.

Потемкинъ.

Принц Нассау—командір морського війська.

Цебриков—офіцер переводчик Потемкіна.

Перехрестик

Васюринський

Чортоус

Мороз

Шмалько

Собакаръ

1-ий

2-ий

3-ий

4-ий

} Запорожці.

} Запорожці.

Ульяна Григоровна, жінка Головатого.

Юрко

Афанасій } Сини Головатого.

Маруся—дочка Головатого.

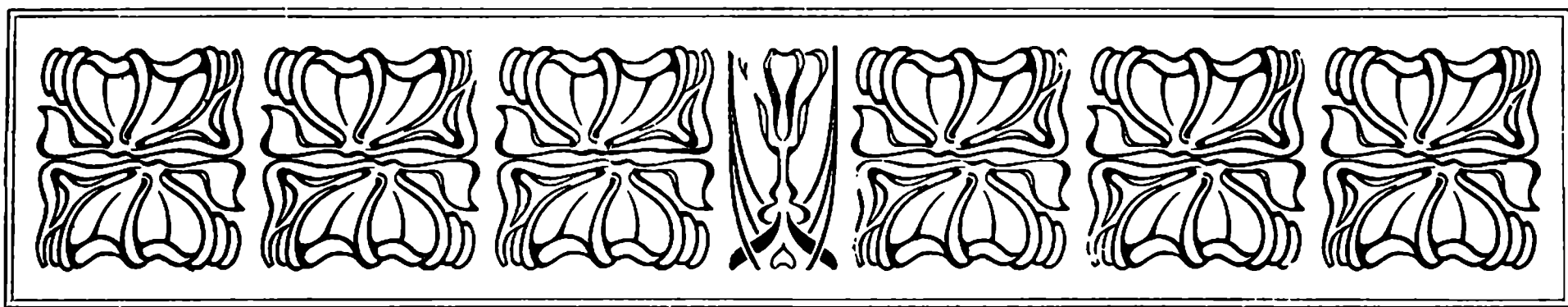
Одарка—дівчина робітниця.

Заара—румунка.

Танко—син її.

Запорожці, москалі, жінки, дівчата і діти.

Типографія Т-ва „Рекордъ“ въ Екатеринодарѣ.

КОЗАЦЬКІ ПРАДІДИ.

Історична драма у V діях и VIII картинах.

(1788—1793).

ДІЯ 1.

Діється в дому Антона Андрієвича Головатого.

Багата козацька кімната. На стінах між всякою зброєю висять бандура і гуслі.

Я В А 1.

Ульяна Григоровна і Маруся.

Ульяна Григоровна Гляди-ж, доню, приглянь, щоб усього було вдоволь, а надто дорогого питва, бо сёгодня неодмінно до нас прибудуть старшини: Сидір Гнатович Білий і Захарій Олексієвич Ченіга.

Маруся. А ще хто?—Більш нікого у нас не буде? Нікого?—Мамо!

Ульяна Григоровна А кого хіба ти ще сподівалася?

Маруся. А вам тато нічого не казали?

Ульяна Григоровна Ні, нічого.

Маруся. А я чула, як тато козакам казали, що сёгодня до нас прибуде.

Ульяна Григоровна Хто? Хто? Ну, ну, скажи: хто? Чому-ж ти мовчиш? Га?—Ах, ти, перепілочко моя!

Я В А 2.

(Юрко і Афанасій хутко вбіли в кімнату, у Афанасія перев'язана рука вище локотя хусткою, а друга хустка в руках).

Юрко. Марусе! Марусе! Старшина пан Мокій приїхав! Гулик приїхав!

Маруся. (*Весело*). Ажось, мамо, кого я сподівалась.
Ульяна Григоровна Я знала, знала....
Маруся. (*Маруся схватила Юрка, круте і співа*).
„Ой, ходила на базар, на базар,
Утоптала стежечку через яр, через яр“...
Юрко. Ой, пусти! Геть, відчинись! пан Гулик мені подарунків: фігів-мигів привіз, а я тобі не дам.
Афанасій. А я, мамо, дві хустки вибояринував: козак Софрон мене за боярина на весілля позвав і, бачете, ось візьміть дві добрі хустки..
Ульяна Григоровна От і спасибі, ще матір не забуваєш. Ну, ну, давай, давай... Ходімо, діти, переодягнемось в кращу одежу, бо у нас зараз люди будуть... (*До Марусі*). А ти вітай свого жиниха. (*Пшла з хлопцями у ліві бокові двері*).
Маруся. (*Сама—біля вікна*). Коня козакові віддав, щось наказує, ёму. Який хороший став.— Іде сюди! Ні... ні, не вибіжу на зустріч, а дзуські!.. Ще, чого доброго, худе собі на розум покладе.

Я В А З.

Старшина Мокій Гулик.

Гулик. Марусе!
Маруся. І не—Маруся, і не—Маруся.
Гулик. Марусенько!
Маруся. А дзусь! Не підходь! І не Марусина, а—Марія Антоновна!—Он як!
Гулик. Он як?
Маруся. А ви за для мене: пан козацькій старшина—Мокій Семенович Гулик.
Гулик. Колись не так було.
Маруся. Э, що було, те за водою попливло. Що, козаче, носа повісив? Понюкай собі другої, бо сёго цвіту по всьому світу.
Гулик. Марусе!
Маруся. Мокій!
(*Кидаються один до другою і цілються*).
Гулик. А я вже думав...

Маруся.

Що—розлюбила. Який же ти легкодумний. Я-ж жартувала... На кого-ж я проміню тебе, орле мій сизий, лицаре славний! А почекай бо, почекай! Хіба пристало козакові Запорожцю з бабою пробувати...

Гулик.

Ну, годі. То колись було...

Маруся.

Було... А тебе у перше я, як побачила, так ти такий був хмурий, до тебе було підійдеш, а ти зараз скаржилося: „Цариця Катерина напуст напустила: славним хлопцям Запорожцям жинитись повеліла“. А на мене так було і не подивися.

Гулик.

Бо правдивому Запорожцю соромно було.

Маруся.

А тепер не соромно? Не соромно?

Гулик.

Пі.

Маруся.

Який же ти Запорожець?

Гулик.

А тато твій, Антон Андрієвич, ще в Січі був і то бач жинився.

Маруся.

Вони обдурили Запорожців: сказали, що поном хочуть бути, їм дозволили одружитись, а вони тоді у пони і не пішли, так остались січовиком.

Гулик.

Бо Запорожці їх дуже любили, а другому сього не подарували б.

Маруся.

Про теж і мама жили на хуторі далеко від Січі. А тепер він і слухати не хоче, щоб ми подружились, каже: „не час тепер з бабою сидіти, бо війна іде“...

Гулик.

До того все мене посіла за справами військовими в далекі шляхи і се робе зумисне, щоб я біля тебе не був і близько.

Маруся.

(Жартуючи). Бо правдивому козакові сором біля баби сидіти.

Гулик.

Ну, годі. Марусе!

Я В А 4.

Одарка.

Чолом вам, пане старшина! (До Марусі). Панночко! Якась циганка погадати хоче, чи допустити її в кімнату?

Маруся.

Ну, ну!—Хай іде, погадаємо, який талан нас

жде та яка доля чека... Зови, зови її скоріш,
Одарко! (*Одарка пішла*).

Гулик.

Як почалась війна, так безліч появилось у
нас сих ворожок та во́рожбитів і певно так,
що се все турецькі надзірці та шпиги.

Я В А 5.

Одарка, Заара і Танко.

Заара.

Хто в до́му се́му пехай легко ёму... А він
добру душу має і чужого привітає, бо чужий
—чужанина, то в полі білина, один ся має:
туди хилиться, куди вітер повіває.

Маруся.

Циганка?

Заара.

Ба, ні—Християнка,—я Руминка. Давай, боя-
ришня, своєю рукою покажи її, моя крале, я
тобі погадаю, твоїй талан і твою долю відгадаю...
(*Дивиться на руку*). „Сім стовпів, сім вов-
ків, стовпи високі, вовки одноокі... Стовпи
стойма стояли, вовки повтікали і сліду не
зосталось, нуто кругом сталося“. Не одгадаю!
Не одгадаю! Сліду нема до твоєї долі!—До-
роги не знайду! Прощай, бояришне! Прощай!
Сліду нема, кругом темно та не видно.

Одарка.

Як страшно...

Маруся.

Куди-ж ви, бабу́се?

Заара.

Лихі люди тут були, слід попутали, а хочиш
талан, долю знайти, кажи зараз: хто у вас у
хаті тут був? Хто заїздив? Хто приїздив?..

Маруся.

Козацький старшина Легкоступ був.

Заара.

(*Дивиться на долівку*) Ні, ні... А ще хто?
Се не козацький слід, тут чужестранці ходили.

Одарка.

Панночко! А козацькі старшини були ті, що
служили турку, а тепер покидали та до на-
шого війська прибились, як пак їх звати?

Маруся.

Богодар і два брати Проси...

Заара.

Так, такі—вони... Чужосторонці... А ще слід
пішов, він все попутав. Ще є слід чужий.

Одарка.

Московський ще пан був.

Заара.

„Московський“—кажиш?

- Маруся.** До тата заїздив з листами з війська офіцер Огорєв...
- Заара.** Так... так тепер... бачу, що так...— „На сіми горах, у сіми лісах, на чистих водах“... Киш! Киш! Ні, все ті листи... ото такі листи на вогні не згорять! А не скажеш, бояришня, що то за листи були?
- Гулик.** Те.. те! Багато! Багато хочиш знати.
- Заара.** А, ти, козаче, бачу, те-ж від московського війська прибув?.. Те-ж листи або вісті привіз?
- Гулик.** Стара ти дуже, бабусю, а багато де чого визнаєш, ще старійшою станеш. Ти ось мені скажи: чому се ти з собою сєго лобуряку воднишь?
- Заара.** Бо сліпа, не добачаю: очей не маю, бідна людина. весь свій прожитокъ в своєму мандрюванні маю, так сей небіж мене і воде.
- Гулик.** Гарний „небіж.“ Пора б на коня або у поле хліба робити.
- Заара.** І, бояришня, який сердитий твій лицарь... (До Гулика). Дай, козаче, я тобі погадаю, ось дай свою руку...
- Гулик.** Ну, ну.. я тобі погадаю так, що ти і кісток своїх не збереш! Іди лишень! Іди відсіля, доки ноги самі понесуть...
- Заара.** „На сіми стовпах, на сіми веретвах, а на восьмій довгій стоїть чоловік добрий..“ Прощай, бояришня. Наморочню, напутано, сліду не вгадати, твоєї долі не взнати... „Стоїть чоловік добрий, він думає, гадає“. (Пішла).
- Гулик.** Ач куда закида: „хто був?—З якими листами!“—Гарне гадання...
- Маруся.** Та годі тобі, Мокію. турбуватись. А, знаєш, я їй і не сказала. хто у нас ще бува—від кого въ нашій хаті не козацький слід залишається...
- Гулик.** А хто ж то?
- Маруся.** Проїздом до війська у нас зостановились: один арнаут, від роду серб—пан Чорба, чудний такий, що не скаже, то все добавля: „бре“

або: „море“; тільки і чути від нього: „бре“ та „море“! Горілку, і недоводь, Боже, як лепсько пье! А другий багатий пан, то—з Польші шляхтич!.. Чепурний, чепурний такий і співа: ой леле, як добре! Тільки я ёго боюсь, бо він так страшно на мене очима все поведе і так мені здається, що—от, от, він буде до мене старостів засилати.

Гулик.

Отто ще, недоводь Господи! І давно вже вони у нас?

Маруся.

Більше ніж з тиждень... А хай ім.. А знаеш, Мокію, як без тебе свій сум розганяла?—Степан Перехрестик грав на гусях, а я співала наші любі пісні.. Тепер я сама вже дуже добре вмію грати.. Заспіваємо: „Тече вода в синє море“.

Я В А 6.

Головатий.

Так, так!—Де дівка, там і козак...

Гулик.

Чолемъ вамъ, Антоне Андрієвичу.

Головатий.

Я так на розумі маю, що тебе, пане старшина, пан Потемкин послав від себе не до дочки моєї, а до мене, то перш і мусив би мені чолом віддати, а потім вже до моєї хати завертати, та ще до того, як і покличуть, а не проханим не слід би в хату лізти...

Я В А 7.

Ульяна Григоровна. *(Вийшла з кімнати з Юрком і Афанасієм).*

Та так, Антоне Григоровичу, ви що часу на дітей гримаете. Хібаж пан Гулик чужий—чужаниця?—свій же чоловік та ще і жиних Марусі...

Головатий.

Не про яке жинихання я щоб і не чув більш! Війна, а вони жинихання затіяли... Може ще і про весілля загадасте?

Ульяна Григоровна. А хоч би і про весілля, то що?

Головатий.

Треба в війську козакові послужити. Уряду доброго добитись.

Ульяна Григоровна. Пан Гулик і так не рядовик, а старшина.

Головатий.

Що з сього старшинства? Сьогодні ми у каза-

ках і старшина має уряд і увагу, а завтра розгонять наше військо, як вже розігнали після замирення Криму чотирі роки тому назад, тоді і нана старшину у кріпаки до якого вражого поміщика запишуть.

Ульяна Григоровна. Отто не доводь Господи!

Головатий.

Треба до чинів дослужитись, тоді так.. А хіба се легко? Я стіки в Січі, писарем служив, після руйнування Січі смотритилем Катеринославського повіту був, упорядкував пікінерські повки, Земським Комиссаром був, і то тільки до чина Секунд-Маіора дослужив. Пан Сидор Гнатович Білий теж Секунд-Маіор, а Захарій Олексієвич Чепіга—тільки копитан. В чини вбитись нашому братові козакові дуже не легко.

Ульяна Григоровна. Ну, годі, годі вже. Замість того, щоб доброго чоловіка привітати та хлібом сіллю почастувати, ви парікати та гримати почали. Не доводь Господи, колиб се до всіх так,—ба ні! —чужих же ви, Антоне Андрієвичу, приймаєте, частуете та шануете...

Гулик.

Вибачайте мені, Антоне Андрієвичу, що я і справді, давню хліб-сіль пам'ятаючи, без вашого дозволу до господи завернув...

Головатий

Відкіля?

Гулик.

Від князя Потемкина з Єлизаветграду...

Головатий.

І гаразд. Ту-ж, ту-ж прийдуть пани старшини, так ти одразу і повідаеш—які вісти від князя маєш...

Гулик.

Добрі вісти, Антоне Андрієвичу.

Головатий.

То добре і буде.

Маруся

Тато! Таточко! Татуню!

Головатий.

Ну, що вже лащисся?

Маруся.

Я щось вас попросю розказати,—чи розкажете?

Головатий.

Ах, ти, коза! Знаю, куди гнеш... Тільки твоя нитка урветься, не здамся я.

Маруся.

Та ні, не те! От далобі!—Розкажить бо мені.

Головатий.

Ну, щож таке? Казочку про козлика чи про вовчика?

Маруся.

Ба ні! То коли я малою була, ви мене на руки

Головатий.
Маруся.

брали і казочки цікаво говорили, а тепер я велика.
„Треба мені чоловіка“.

Головатий

„Не старого, не малого, козаченька молодого“.

— Ні, татусю, от ви завжди питаєтесь у кожного чоловіка: та хто він і відкіля родом, а сами ніколи не обмовитесь ні словечком: відкуди ви примандрували в Січ.

Ну... ну, той і розкажу... Наш рід з покін віку жив на Гетьманщині, в Полтавському повку, у містечку Нові-Санжари... На горі, парканами та бантами захищине від ворогів, стояло старе козацьке гніздо, а внизу Ворскла, далі піски покриті шелоною, а ще далі Орель ріка, а за нею вже синій, синій Запорожський степ... Нижче наших Нових Санжарів—містечко Білики, теж давній козачий притулок, по Ворсклі, ще нижче—Кобиляки, супротив їх теж Орель, а за нею теж Запорожські степи.. Я був дуже ще малим, як у нашім дому і скрізь люди часто тоді говорили про пригоду, яка траплась не задовго перед тим з Гетьманщиною і Запорожцями...

Маруся.

Ульяна Григоровна

Яка-ж, тато, то була пригода?

Се певно Шведщина стрялась. Мої батьки і діди Порохні з покін віку були Запорожці, не раз чула і я про се лихо.

Гулик.

Головатий.

Не поталанило тоді козакам.

На Україну прийшов шведський король Карло XII. Україною у той самий час керував старий, старий Гетьман Іван Степанович Мазепа, а на Запорожжі був кошовий Констатин Гордієнко... Крест над ним і досі залишився на нашім січовім гробовиці... Оттой Гордієнко і привів своїх січовиків до нас в Нові-Санжари. (*Чути за хатою юмін*). Он ба: наші старшини прибули

Маруся.

Головатий.

Маруся.

Головатий.

Отто як не в час...

Хай потім я тобі докажу про все до ладу.

Ну, хоч скажіть, як ви попали на Запорожжже?.

Перш в Київ до бурен, о відтіль вже і до

Маруся. Запорожців.
Головатий. Тато! А ви більш не сердитесь на Мокія?
О, і хитра-ж ти! Правда козацька дочка...
Знала відкуди підійти: заграла козакові на козацьких струнах... (*Бере за плечі Марусю і Гулика*). Діти ви мої! Хіба-ж у мене не радується серце, дивлючись на вас, хіба-ж не бажаю я вам щастя... Тільки я зовсім не хочу, щоб між козаками пішов поговір, що пан Гулик в уряд і в чини вбивається від того, що має моїм зятем бути... Мій зять мусить сам своєю хоробрістю і хистом великої пошани у людей добути...

Ульяна Григоровна. Потурай тільки людям: будь чистий, як сніг, і то вони обнесуть тебе—з голови до ніг.
Головатий. Ну, годі! Люди ідуть!

Я В А 8.

Білий и Чепіга. Чолом тому, хто в дому с'єму.
Головатий. Ваші голови пани старшини. У случний час прибули... Князь Потемкин прислав пана Гулика до нас з вістями. Туж-туж прибув він, я ёго не розшитував, щоб по звичаю нашому січовому усім нам разом посланця послухати і разом з Божою поміччю розумом помаракувати.

Білий. А добре, Антоне Андрієвичу, робиш, що від стародавніх звичаїв нашої пеньки Січі не відступаєш—у славній старовині кохаєся...
Чепіга. Сам добре дбаєш та і товариство не забуваєш...
Ульяна Григоровна. А по моєму простому господарському розуму: на ловах нильнують, на війні воюють, а в хаті годують.—Хіба ж таки за шматком хліба та за чаркою доброї оковитої не можна поговорити про козацькі справи. Сідайте, лишень, панове отамани, почесне старшинство, за стіл та в ряд, щоб Бог був рад!

Головатий. Хоч бабська річ і біля припічка, а іноді і вона бува мудра. А ну, панове, і справді, до столу.
Чепіга и Білий. Що добре, то добре.

Головатий. *(Піднімаючи чарку).* Як добре наше козацтво б'ється, так хай йому доля всміхнеться.

Ульяна Григоровна. А нашим ворогам урветься і їхнє панство минеться.

Усі. Дай то Боже.

Головатий. Ну, пане Мокій, розкажуї що доброго привіз від князя до нас.

Гулик. Ще на третій день Різдвяних Святків від цариці в Єлизаветград Потемкину привезено якийсь дуже голівний лист, бо скільки днів у себе князь збирав генералів і все радили якусь раду, а 31-го декабрия, під Новий Рік, позвали мене, і каже сам Потемкин: „пан козацький старшина! Бери козака і, що є духу, лйти до пана Секунд-Маіора Антона Андрієвича Головатого, нехай збира він панів старшини і все рядове Запорожське козацтво і оголоше всім, що ваші гарячі молитви дійшли до Господа, стаи ваш козацький затверженний!“ Більш нічого не сказав князь, а підійшов до мене Цебриков і додав: „а я у слід з козаком і ордера пошлю“. Петров, який теж тут був, ще додав: „він уже ажось заготовлений і підписаний“.

Усі. Ото слава Богу! Дай то Боже!

Гулик. Ще з яким козаком і послали! Пам'ятаєте у Січі козака Васюринського, того, що, як генерал Текеля Січ обложив, так він прохав пана Калнишевського з кулаками супротив москалів стати..

Головатий. Щєб! І сєгодня чув, козаки співали про єго:

„Москаль стане із штиками
А ми з кулаками“.

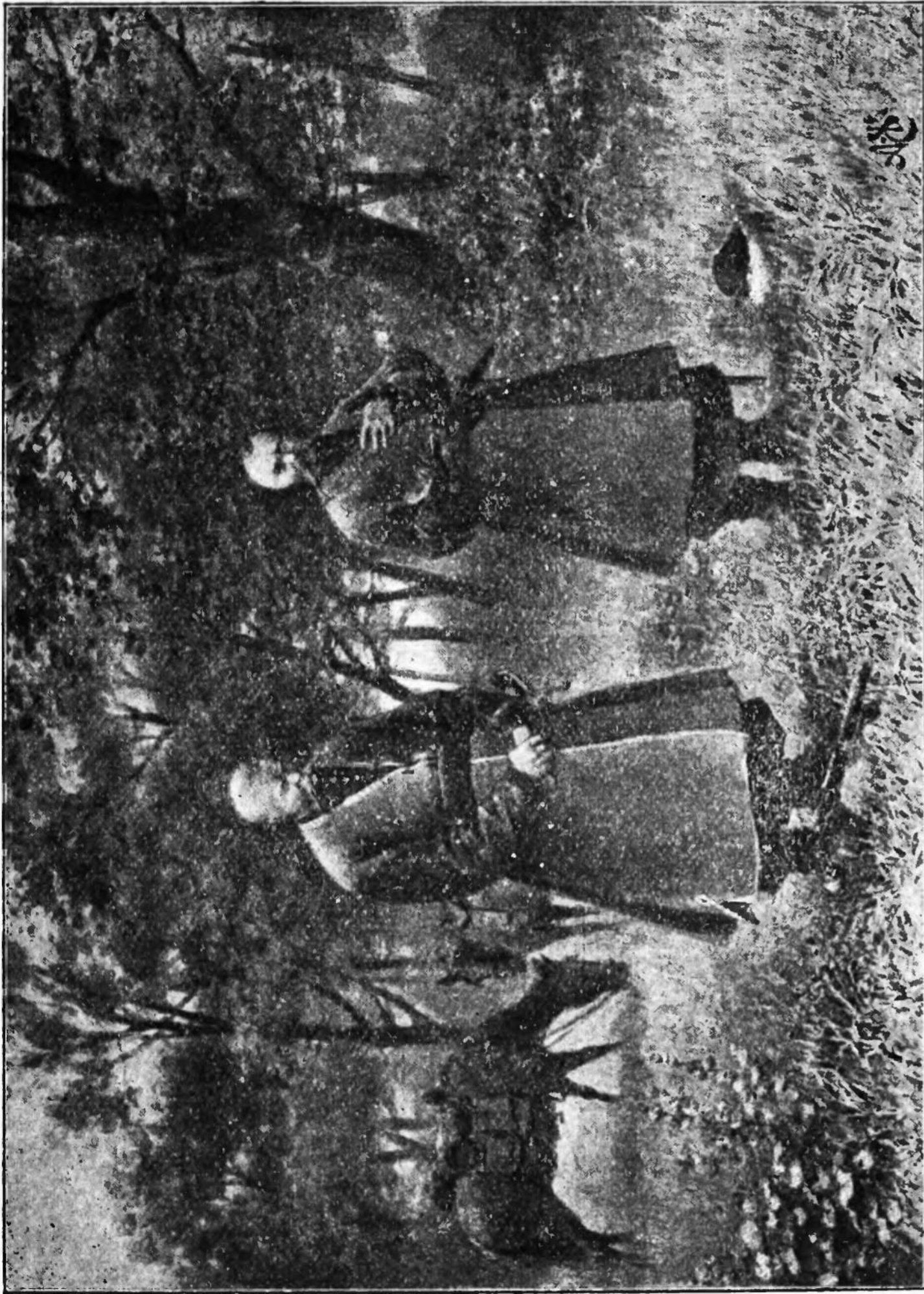
Білий. Він же до турка помаңдрував?

Гулик. Вернувся. Причвалав до Єлизаветграду і прямо до Потемкина: „Прийми, Нечосе, старого товариша до куріня“.

Усі. *(Сміючись).* Так! Так!—По Запорожські!.. А щож князь?

Гулик. Подивився на єго так привітно і каже:

„Не позволиши із штиками,

Білий і Головатий.

Цур ёму сумувати, батьку! Поїдемо лишень далі.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

Позволь з кулаками,
Не дозволим москалеві
Панувать над нами“.

(Усі сміються).

Гулик.

А потім і сказав: „присягай“. Васюринський заприсягнув і тепер ёго з ордером до вашої милости, панове отамани, послано... Зараз і прибуде, бо не далеко від мене і одставав..

Білий.

Оце так! Оце хвала Господеві!—Тепер і ми—козаки! А то по за той рік 10 августа нам дозволено збирать волонтёрські команди із колишніх Запорожців і тільки.

Чепіга.

А 12 октябрия того ж року мені дозволено приймать усяких вільних людей.

Білий.

Але се не військо.

Головатий.

П'ять років назад зібрали теж козаків воювати в Криму, війна скінчалась і нас розігнали.

Білий.

Ні!---Козакові дай землю! Дай волності наші! Дозволь зібрати раду, щоб вільними голосами вибрати кошового та і иньшу старшину! Тоді і козаки будуть козаками.

Чепіга.

І ті, що до турка помандрували, назад повертаються.

Білий.

І розвернеться, зацвіте знов наша стародавня козацька слава, і ұзнають знов вороги наші лицарські діла.

Головатий.

І буде так! Далєбі буде! Щоб мене братчики кіями вибили, коли я брешу, все буде! Аж співати хочеться! А ну доне, бандуру!

Білий і Чепіга.

Заграй, заграй, послухаємо.

Головатий.

(Гра і співа) „Ой, летіла бомба

З московського краю

Та посеред Січі упала,

Гей, хоч процали наші

Запорожці

Слава не пропала.

Ні, не сієі (співа)

„Ой, з під города

Елизаветграда

Сизі орли вилітали“

Шкода, панове—бачете, сумні на розум ідуть, а веселі не ллються. Аж он ідуть мої гості: Серб Чорба і шляхтич Підлісецький.. Оттой шляхтич утне! Отто послухаєте, як добре співа.

Білий.

Не подобається мені, брате, що ти з тими людьми хліб сіль водиш. Серб той так і позіра, деб добре місто на наших землях облюбувати та своїх людей насадити, а ляхъ, що і говорити. Не подобаються і мені сі прудниси.

Чепіга.

Головатий.

Э, ні, панибрати, наше минуле нас навчило инше поводитись з такими людьми. Повік не забудемо Хорвата, Шевича та Штерича, яких колісь гвалтівно повигодили козаки з своїх Запорожських земель... А що з того сталось?

Вчинили то полковник Деркач та Орельській писарь Вермишка, а в одвіту була вся Січ... Як нам з тобою, Сидоре Гнатовичу, в Москві пани очі кололи, як нарікали на нас Панин, Вяземський та Прозоровський, яка була у їх зацінка вчинити поход на Січ... А серби так дались нам у знаки, що з ними тепер приятельствувать приходиться, бо і досі в Петербурзі, як з писаними торбами, з ними носяться, а до того сей серб Чорба, вояка добрий. Що про шляхтича Підлісецького, то сей довго був приближеним короля Августа і в Канєві, коли король чекав нашої Цариці цілих сім неділь, пан Підлісецький не відходив від ёго, а потім співав перед самою Царицею. Отто проява.

Білий.

Головатий.

Бувалі люди. Всі світи вони сходили.. В Англії, в Франції, Цесарщині, в Турещині вони були, скрізь вони воювали і тепер мандрують до війська генерала Суворова пристати, щоб з турком помірятись. Пан Підлісецький, окрім того, що вміє співати, всі мови знає, на всіх мовах говоре.

Чепіга.

Білий.

Що то голова.

Та воно так, а чи добрий він чоловік?

Частування Головатого у Квітки.

Максим, джура Головатого, пішов у танець.

Я В А 9.

ПІДЛІСЕЦЬКИЙ І ЧОРБА.

- Підлісецький.** Чолом панам старшинам.
Чорба. Море! Чолом!
Головатий. Ваші голови, пани заїзжі люди, просимо до столу сідати.
- Ульяна Григоровна.** Просимо нашої хліба солі коштувати. Сідайте! Сідайте, пани чужестранці! Чим козацька хата має, тим і вітає.
- Підлісецький.** Дякуємо, панове козацтво!
Чорба. Бре!
Маруся. *(До Гулика).* А мені чомусь страшно.
Гулик. Вони може і справді добрі люди.
Білий. Ну, розкажіть, пане ротмістре, що у вас у Польщі доброго робиться? Не зпроста ваш король у Канєві так довго сподівався нашої цариці, певно задумав прибуркати шляхту...
Ієпіга. А шляхта до князя Потемкина та до цариці у Київ, як впадала, сам бачив: у ногах лазила.
Підлісецький. Було, правда ваша—було, а у Польщі у нас тепер таке зачинає робиться, що я помандрував відтіль сюди турка воювати, щоб і очима не бачити тієї сварки...
Головатий. І добре зробили, пане ротмістре,—з очей геть, гріха менш.
Чорба. Море! Море! Побратиме!
Білий. А чи і досі у вас на наших православних людях пани та ксєнзі іздять?
Підлісецький. Гай, гай, панове козацтво!—Давню старовину ви пригадали! Польща тепер не та, і пани наші вже не ті. В Польщі у нас заводять навукку, ремєства, відкривають за для людей школи, сіють освіту і свідомість, се все таке, чого у вас в Русі і не чути. Сам наш король стежить за навуккою, і сам пильнує за тим, щоб вона всім рівно доставалась по цілому королевству... З простим людом, з поспільством, у нас куди краще поводяться ніж у вас на Русі. У вас скрізь тепер заводять кріпац-

Гулик.

тво, і навіть ви своїх Запорожців і досі де яких не визволили з панської неволі, в яку їх загнали після руйнування Січі, а у нас такі пани, як Свинарський, Яблоновський, Замойський, Ижебсидовський, Понятовський, Хрептович,—сами у себе за для поспівальства скасували панщину і поробили людей вільними. Вибачайте, пане ротмістре, поодинокі люди в королівстві і навіть мужі високого уряду, як то: литовський підканцлер Хрептович і канцлер Замойський то і стеменно зробили людям добро —послобонили панщину або і зовсім дали людям волю, і такі магнати, як навіть Август Чарторийський, костка Потоцький, каштелян Езерський, заборонили жидам торгувати по шинках і держати в оранді грунт, бо вони страшенно оббирають людей. Але ваша конституція делегаційного сейму 1768 року віддала міщан під уряд старості і заборонила їм користуватись статутом Магдебурського права, котрим вони користувались з покін віків.

Підлісецький.

Мені дуже цікаво слухати, що пан козак добре знає, що робиться у нас у Польщі, але що злого з того, що стали керувати старості?

Гулик.

Пан ротмістр я чув, мало живе у своїй Польщі, бо багато воює по чужих землях і не знає, що є старості людям по всяк час чинять кривди, куди гірші від жидів рандарів...

Підлісецький.

Шкода.

У с і.

Дуже шкода.

Чорба.

Море! Пан козак є друг хлопський! Бре!

Гулик.

Ваша недавня Конституція 1786 року заборонила заніматися офіцерські уряди всім, хто не шляхтич, і не тільки не зробила людям полегкості, а навіть гірше віддала їх під владу старостам.

Білий.

І шляхта ваша згине і Польща згине.

Підлісецький.

Так! За гріхи ваших батьків згинула ваша Україна, за гріхи ваші згинула ваша Січ, а згине паша Польща за старі гріхи нашої

- шляхти, то згинуть тоді і ваші вільності козачі і вас, пани козаки, навіки в тяжку неволю завдадуть... Тільки і слави буде, що „козак“, а гірше він буде від москаля...
- Білий.** Гей! Ляше! Словами блудиш! І честь нашу поносиш, коли про вільности наші таке верзеш! Шкода, що гість у хаті тут ти, а тоб я шаблею з тобою порубався...
- Чорба. Підлісецький.** Бре! До шаблі! Побратиме—море! То що-ж що гість, а маю право шаблею свій гонор і честь лицарську боронить.
- Чорба. Головатий.** Море! Отто, недоводь, Боже! Щоб таке сталось. *(до Підлісецькою)* Пробачте, пане ротмістре, *(до Білою)* і ви до серця певного слова не приймайте, бо не з злого розуму і сказано воно було.
- Підлісецький.** Хай буде так, бо я і на літа молодчий може вдвоє і згоден першій вибачення попросить, коли, не знаючи звичаїв ваших, я вашу честь образив! Вашу руку, пане Секунд-Маіор!
- Білий.** Згоден... І слова необачного не беріть до серця, пане ротмістре!
- Головатий.** А поки що, пане ротмістре, заспівайте нам пісню яку—небудь на чужестранній мові, або нашу козачу, бо ви і наші знаєте. Марусе і ти, пане Мокій! А ну, заспівайте! Отто стіки співаків у мене сёгодня в хаті. Гей, Степане!—Деж се Перехрестик?—Хай на гусях він загра.
- Ульяна Григоровна. Підлісецький.** *(До дітей).* Діти! Зовіть бо Перехрестика. *(До Марусі)* О, колиб ви знали, панно Маріє, як люблю я співать з вами, або тоді співати, коли ви мене слухаєте, тоді я співаю і так чудово себе почуваю, що хочеться одразу і плакати і сміятись...
- Маруся. Підлісецький.** А мені однаково тоді.
- Маруся.** Бо ви не знаєте, що то е кохання. Певно ви закохані в якусь вельможну шляхтянку і в піснях своїх виспівуєте тепер свій жаль і тугу...

Підлісецький. Закоханний, правда ваша, тільки не в шлях-тянку.

Маруся. А в кого?

Підлісецький. У вас, панно Марусе! У вас—у козачку!

Маруся. Жартуете, про те—кохаю другого.

Підлісецький. Другого? Нейму вам віри, бо закоханні не такі бувають, а ваші очі, мов зорі ясні; ваш весь вид веселий і жартовливий свідчить, що таке високе почуття ще не разу не доторкалось до вашої душі.

Маруся. О, помиляєтесь ви дуже, пане!

Підлісецький. Не помиляюсь,—ні! Ви будете моєю дружиною і від вас вже я нікуди не піду во віки.

Я В А 10.

Перехрестик. Чолом вельможному панству.

Чорба. *(До Підлісецької).* Бре! Товаришу! Покинь козацьку кралю! Море!

Головатий. Ажось і наш гусяр прийшов, а ну, Степане, заграй! А молодята заспівають! Підтягнув би і я з своєю бандурою та шкода: краще готові послухати.

(Перехрестик акомпонує на гусях, Маруся, Гулик і Підлісецький у той же час співають. Де стіки разів Гулик і Маруся затихають, Підлісецький заливається, Гулик і Маруся знов гучно співають, іолоси переливаються).

Гулик и Маруся. *(Співають).*

Тече вода в сине море
І краю не має.

Пішов козак шукать долі,
А долі немає,
Зустрів козак собі долю:
Красну дівку в полі.
Але тую дівчиноньку
Не сміє заняти
Вона каже козакові:
„Не можу кохати,
Бо я вже кохаю,

Де мій милий іде з військом,
Там думкою вітаю“.

Іде козак назад полем,
Іде, усміхнеться,
А як гляне—обернеться,
Слізами зальється.

У с і.
Білий.

Ну, і співці... Отто гарно.

Як співали, так неначе на крилах тебе піднімали. (*За хатою чути: „Пу-гу, Пугу“*).

Головатий.

Ого! То хтось з старих січовиків! Пу-гу, Пугу!

Я В А 11.

Васюринський.
Білий.

Козак з луку. Чолом панам старшинам...

Добре, козаче! А хто еси і відкіль? Чи бачите?—Васюринський!..

Васюринський.
Чепіга.

Я, батьку.

Покинув Турещину?

Васюринський.

Так, батьку. Думав, що Нечоса мене при собі буде держати, до війська не пусте і така туга та жаль мене взяли, але, слава тобі, Господеві, відпустив... (*До Білою*) Листа від ёго до вашої милости... Сами пани генерали казали: „вези, козаче, до війська веселого ордера“. (*Подає Білому ордер*).

Білий.

(*Бере ордер*). А ну, Антоне Андрієвичу!—Ти у нас в Січі був писарем, тобі ёго і читати...

Головатий.

Гараздъ. (*чита*). „Отъ Генераль-Фельдмаршала, Главнокомандующаго Екатеринославскою армією, всею легкою конницею, регулярною и нерегулярною, флотомъ Черноморскимъ и многими другими сухопутными и морскими военными силами, Государственной военной коллегіи президента, Екатеринославскаго, Таврическаго, Харьковскаго Генераль-Губернатора... и прочая и прочая... Войска вѣрныхъ казаковъ войсковому Атаману, господину Подполковнику Сидору Бѣлому, старшинамъ и всему войску“.. (*Покинувши читать*). Пани Отамани! Велика радість!!

Білий. Зовіть козаків сюди! Зараз усіх, хто єсть!
(Відчинив двері). Гей, панове козацтво, сюди!
Васюринський. Веселих вістей послухати!

Я В А 12.

УВІХОДЯТЬ КОЗАКИ.

Головатий. Панове отамани і все чесне козацтво! Велика радість! Слава Господеві! Від князя Потемкина одержали ордера, що стан наш військовий затвержено і землю нам даровано в Керченському Куті або на Тамані.

У с і. Хвала Господеві.

Білий. Нам можна тепер зібрати вільну раду і вільними голосами вибрати собі кошового і всю старшину.

У с і. Хай живе козацтво!..

Підлісецький. Панове отамани і все меньше товариство! Ще в старі часи за королів наших Сигизмунда і Владіслава багато де котрі з нашого шляхетного рицарства ходили у вашу стародавню Січ добувати собі слави, прийміть і мене тепер, панове козацтво, послужити у вашому війську.

Чорба. Море! Зле кажиш, товаришу! Море! Бре!

Підлісецький. Може і я проміж вашими братчиками буду не послідній козак...

Головатий. О, нам дуже в пригоді такі бувалі люди, як ви, пане ротмістре! Ви знаєте всі чужестранні мови і запевне будете у нас за писаря.

У с і. Хай живе козацтво! Хай гине ворог!

З А В І С А.

ДІЯ 2.

Урочище Васильків, стоять вози, квугом козаки, співи, регіт, гомін.

Я В А 1.

1-й Запорожець. Дивись, нечиста сила в табір циганку занесла.
2-й Запорожець. Отто проява! Се не перед добром!

Я В А 2.

З А А Р А і Т А Н К О.

Заара. Не циганка я, лицарі, не циганка я, славетні вояки, горді та чубаті сини далекої України! Я руминка! Християнка! Бідна людина, тим прожиток маю, що людям їх долю віддаю! Щастливі єсть вояки в світі вися масте!! Ясні зорі над вами сяють, а ваші преславні душі по смерті вашої на небі янголи святі чекають.

Чортоус. Геть до врага, убирайся!! Що се таке?—В козацькому таборі баба завелась. *(До казаків)* Куди ви дивитесь!

Запорожці.

Геть! Геть! Іди!!

Заара.

О славні лицарі!!

Чортоус.

Згинь, проклята!! Тьфу! Місто запоганила! Хоч табір перенось!!

Я В А 3.

Васюринський.

Чи ба! Чортоус!! чи ти, брате?

Чортоус.

Я.

Васюринський.

Яким вітром? Я тебе під турком покинув?

Чортоус.

Як прочули братчики, що тут буде наша ста-
родавня рада, так і сипнули сюди! Я зараз же за тобою помацдровав. У турка хоч і добре жити та сум за Україною бере...

Васюринський.

Ох, і сум! Не доводь, Господи!!

Чортоус.

А тепер війна, так ще і на своїх доводиться бити!

Васюринський.

Хай ёму враг!! *(До казаків)* А ну, братці, на раду товариство скликайте!

(Грають у сурми і бьють у тулумбаси).

Васюринський.

(Зліз на воза). Гей, панове козацтво!! Годі на панів робити, за плугом ходити! Волів по-

гоняти! Чи не час, люди православні, по звичаям нашим січовим старим на раді стати, отаманів вибирати! Зовіть усю старшину!!

Я В А 4.

БІЛИЙ, ГОЛОВАТИЙ і ЧЕПІГА.

Васюринський.

Що ми єсть, люди, за військо, коли у нас батька кошового нема! А ну мо, братчики, у лаву! Гей! На раду! На раду!

Запорожці.

На раду! На раду!

Васюринський.

(Тоді, як стало тихо) А кого, братці, за кошового виберемо?

Голос з гурту.

Головатого!

Голоси.

Головатого! Головатого!

Васюринський.

Та ваш Головатий ще хай поносе голову на плечах, бо молодий!!

Голос з гурту.

Чепігу!

(Одні кричать: „Головатого“, а друї: „Чепігу“.)

Васюринський.

А чи не зачепитесь за що ваша Чепіга?

Голос з гурту.

Сам ти, вражий син, зачеписся.

Васюринський.

Язик у тебе зачепляється, бо хисту нема до ладу ним ворочати.

(Знов івалт: „Чепігу“, „Головатого“.)

Васюринський.

Панове молодці... Послухайте сірому нетягу, братчики. Хай пан Головатий до булави ще поносе голову. дай Боже панові Чепізі ніде не зачепитесь. А на мою думку, коли буде у нас за кошового Білий, так усе забілить! Усе у нас буде по білому! Літами він давній козак і вояка щирий.

Голоси.

Білого! Білого! Чепігу! Білого!

У с і.

Давай Білого.

Васюринський.

(Зстрибує з воза, кланячись Білому). Пане Отамане! Сидоре Гнатовичу! Все старше і менше товариство вибрало тебе за кошового... Іди честь прийняти і чолом військо віддати.

Білий.

Дякую вам, славі лицарі, пани товариши, не заробив у війська я чести такої, до того літа мої давні, не можу я справно булаву у руках держати, правдиво на військо дбати.

- Васюринський.** А ну, не коверзуй. Коли військо честь дає, так приймай.
- Білий.** *(Кланяючись)*. На малому уряді вам буду служити... Прошу вас, панове, від такої чести ослобонити...
- У с і.** Приймай булаву! Приймай, вражий сину! На воза його.
- Васюринський.** На козацький престол.
- У с і.** Валяй вози! Валяй!
(Повалили вози один на другою).
- Васюринський.** Щоб ти, батьку, так ворога перевертав, як ми вози перевертаємо.
- У с і.** Го-го-го! Го! На козацький престол, батько. Го! Іди! Іди!
(Білою козаки поставили на вози).
- Васюринський.** *(Ударив Білою іряззю в обличчя)*. На, їж нашого хліба та не задайся, бо ми тобі його дали, ми його і віднімемо...
- Чортоус.** *(Ударив Білою)*. Щоб ти так ворога бив, як я тебе бью...
- Васюринський.** Здоров був, батько! Щоб тебе було видко, як тепер, тоді, як станеш ворога бить... Дай, Боже, тобі довгий вік та лебединий крик...
- У с і.** Дай, Боже! Дай, Боже!
- Васюринський.** Бери булаву і бий ею ворогів, а коли ми тебе, батьку, не будемо слухати, так і нас бий, на розум наставляй... Чолом пану кошовому...
- Білий.** Спасибі за честь, діти!—Доки маю живота, буду по правді служити, по правді судити, по правді і клейноди носити.
- У с і.** Спасибі, батьку! Бувай здоров!
- Білий.** Виберіть, діти, собі суддю та писаря.
- Голоси.** Головатого!! Головатого!!
- У с і.** Головатого.
- Васюринський.** Пане, Антоше Андрієвичу! Тебе суддею вибрали, іди, папицю приймай.
- Головатий.** Не варт, панове, такої чести я! Виберіть, пани товарищи, собі кого другого.
- Васюринський.** А ну, не коверзуй, а то кіїв попробуєш.
- Запорожці.** Та кієм його, вражого сина! Ведіть його!

- Головатий.** *(Прийма палицю).* Спасибі, братчики, за честь високу. Буду по правді жити і по правді вас судити...
- Запорожці.** Дай, Боже! Спасибі!
- Білий.** Вибірайте, діти, і писаря...
- Одні.** Ляха! Ляха за писаря!
- Другі.** До нечистої матері ляха! Свого козака—Котляревського!!
- Підлісецький.** А, щітьте, чорти! Що ще наша старшина скаже?
- Білий.** Кажи, пане суддя.
- Головатий.** Яка, братчики, про те ваша воля буде, а пан Підлісецький бувалий чоловік: всі чужесторонні мови знає; про те, що лях—байдуже, бо їх завжди багато лицарства на Запорожжі бувало...
- Запорожці.** Ляха! Ляха! Ляха!
- Васюринський.** Бери, пане Іване, каламаря. Послужи іди війську.
- Підлісецький.** Спасибі, братчики! Рад у вас і рядовиком послужити. Спасибі за честь таку.
(Чути, гра труба).
- Васюринський.** Дивись, братчики, генерал Суворов іде.

Я В А 5.

Суворовъ, де-стіки салдат і офицерів. Салдати держать знамена.

Запорожці.

Суворовъ.

Чолом пану генералу! Чолом батьку!

Поздравляю добрыхъ молодцовъ, пановъ Запорожцевъ, съ выборами старшины и вручаю отъ Государыни дарованныя знамена. Это большое бѣлое знамя съ крестомъ и сіяющимъ въ срединѣ солнцемъ представляетъ привязанность войска къ вѣрѣ Христовой, на другой сторонѣ въ звѣздѣ надписъ ордена Св. Апостола Андрея Первозваннаго означаетъ храненіе ими вѣры, проповѣдуемой симъ апостоломъ въ странахъ по Днѣпру лежащихъ, сколь сїи отличности для войска да умножатъ свою ревность къ службѣ и окажутъ храбрость въ военныхъ подвигахъ. Поздрав-

ляю васъ господинъ секундъ-маіоръ Сидоръ
Игнатьевичъ съ избраніємъ въ кошевые и
васъ господинъ секундъ-маіоръ Антонъ Андре-
евичъ съ избраніємъ войсковымъ судьей...
Службой своею доброю и безупречно храброю
вы сего заслужили... Всѣхъ казаковъ поздра-
вляю съ дарованіємъ знаменъ.

Запорожці.

Чолом батьку генералу! Спасибі!
(*Суворовъ і ёго солдати пішли*).

Чортоус.

Як се так—секунд-маіори? Хіба ми москалі,
щоб наша старшина та була чиновна? Де се
видано, щоб Запорожський кошовий та чини
носив? Може ще і на бабах поженяться? І
такою ще поганью будуть запорожці обзаво-
дитись!..

Білий.

Чини, як честь, ми приймаємо, а на бабах
нам приказано женитись.

Головати

Чортоус.

Старі звичаї січові минулись.

Ажоп яз! Я сюди з турещини простав, с ёго
не знав! Так хто ж буде у такому Запорож-
ському війську служити?

Білий.

Чортоус.

Ми силою нікого біля себе не держемо...

Гей, братчики, старі січовики! Хто зо мною
шукати кращої долі? —Гайда!..

(*Де - стіки козаків прилкнули до Чортоуса*).

Білий.

Васюринський.

Скатирттю дорога. Не поминайте лихом.

Эх, правдива у тебе душа, Чортоусе! Поман-
дрував би і я з тобою, та шкода! Підтоптавсь!
Послужу тут козацтву. (*Обнімає*). Прощай,
брате. (*Козаки з Чортоусом пішли*).

Білий.

А тепер, панове молодці, час і про свої душі
подумати, ходімо молебень одбути до церкви
нашої Божої походної.

Васюринський.

(*До 1-го запорожця*) Дивись, Іване, то ру-
минка Заара, що в Турещині за шпига була
з своїм сином. Ходімо ввіймаємо!

1-й Запорожець.

Ходімо! (*Пішли*).

(*Усі пішли, Підлісецький задержує Головатого*).

Підлісецький.

Пане суддя.

Головатий.

Що скажеш пан писарь?

Підлісецький.
Головатий.
Підлісецький.

Маю до вашої мосці діло голівне.

Не час, але кажіть.

Ви знаєте, Антоне Андрієвичу, що роду я шляхетнєго, стародавнєго і на Вислі у Польщі маю превеликі маїнтки, зо мною породнитись не сором, бо і козак тепер я...

Головатий.

Ніяк не візьму до розуму, що хоче сказати пан писарь?

Підлісецький.

Віддайте за мене свою дочку, панну Марію, бо за неї і до війська вашого пришився...

Головатий.

Шкода, що за ради дівки пристали ви до козаків, бо певно за ради дівки, ви і покинете нас... Про те війна тепер і про сватання не гоже і думати. Як скаже моя дочка, на тому і буде, бо силою її примушувати не стану. А в друге, пане писаре, зо мною про такі речі вам не ражу говорити... *(Пішов)*.

Підлісецький.

(Сам). Он як. А може ще і погордує казак вельможним шляхтичем?.. А може панна Марія кого коха? Це сподівався, що так все буде і такого облизня піймав я!.. Коха!—Кого?—Мене проміняти? Але на кого? Хіба се можно?

Я В А 6.

Гулик.

Пане писаре! Не гоже робити! Військо на молебствіє зібралось, а тебе там немає. Іди, чекають. Але чого еси зтурбований такий ти. І пан суддя пішов такий суворий та сердитий, яка була у вас розмова з ним?

Підлісецький.

Я зараз сватавсь за панну Марію, але пан суддя і слухати того не захотів.

Гулик.

І не дивно, пане писаре, бо панна Марія моя заручена, вже стіки років ми кохаємось вірно. Он як?

Підлісецький.

Гулик.

Вона ж сама про се казала вам. Ідіть же, військо жде. *(Пішов)*.

Підлісецький.

(Сам). О, сто чортів! Я помилився! Яка б краля у Речі Посполитій мною погордувала! А тут від козаків, сірих мужиків, такого об-

лизня піймав! До того-ж і на глум себе такий віддав... Якого ж біса мені робить ще тут? На врага мені се писарство тут? Де Чорба, мій приятель давній? О! Він би дав мені пораду!! До того поки піду ще до війська... (*Пішов*).
(*Чути крик. Васюринський веде Танка*).

асюринський.

А іди, враг би тебе забрав! А го тут тобі і амінь...

Я В А 7.

оловатий.
асюринський.

Чого тут гвалт такий, тоді, як люди моляться? Пане суддя! Піймав шпига. Се щеня у паші Айдос-Махмета і в турещині за шпига дозірцею було.

оловатий.

Під караул ёго заприть! Веди, а там розберемо і допитаємо...
(*Васюринський повів Танка*).

Я В А 8.

аара.

(*До Головатого*). О, пане! Славний і великий! Ослобони хлопча мені! Вірь Богом, то син мій, і він не шпигъ. О пане! Боярин! У ногах тебе благаю! Пане! Сrebro і золото тобі я дам, каміння дороге! Все, чого схочеш, добуду! Вік тобі буду служити, тільки ослобони мого ти сина! Я долею і щастям дочки твоєї панни Марії тебе благаю. Геть, счезни! Гей, козаки! Візьміть її!

оловатий.
аара.

Так будеш проклят ти! Не буде тобі долі! Твої діла підуть в нівець, і імья твоє гучне та славне, за діла твої колись покриється неславою, і марно ти згинеш в далекім краю! Помре твоя дочка, помре і жінка скоро! Все добро піде в нівець і счезне. Згадаеш ти не раз волошку Заару... (*Побіла*).

оловатий.

Що се? Що се мені робиться? Так страшно і співають—непаче не молебствіє, а панихиду правлять. (*Кричить*). Волошко! Вернись! Вернись!—Нема... О, який тяжкий для мене сёгодня день. (*Становиться на коліна*) Боже милий! Мої ти сили укріпи і від лукавого ізбави!

З А В І С А.

ДІЯ 3.

К а р т и н а п е р ш а.

ПІД ІЗМАІЛОМ.

На березі моря далеко відко стан---россійського війська; ледве чути команду в війську: б'ють зорю; у війську співають молитви.
Все замовкло.

Я В А 1.

Підлісецький.

(Сидить на каміні, сумно схиливши голову)
Ти глибоке и широке море, такеж дуже глибоке, як глибоке мое горе... Ніколи нікому не перебрести тебе, Чорне море, і не пережити мені тебе, мое глибоке горе. Чує моя душа, що край прийшов вже мій, що скоро снітка мене лиха година. Робота валиться, на світ тяжко дивиться, а не має сили поандрувать від козаків, бо з ними звязані мої думки, мої мрії про панну Марію.

Я В А 2.

Чорба.

Підлісецький.

Чорба.

Море! Ти тут?---Бре! В силу тебе найшов...
Спасибі, друже!---Відкіля?

Пригнали нас новк Ізмаїла добувати. Та шкода. Скоріш Дунай піде назад і небо впаде, ніж москалі Ізмаїла добудуть... Бре, товарищу!---Чому ж мовчиш?..

Підлісецький.

Мені однаково тепер, бо світом нужу так я що ворог сам собі я став...

Чорба.

І се все через дівку? Покинь! Годі! Море! Знаєш що?---Ми вільні люди, повоювали, годі служити за дия москалів, подамось до турка в Ізмаїл служити ще Айдос-Махомету... О, яку дівку знайдеш ти там собі! Бре! Куд кращу від козачки!

Підлісецький.

Чорба.

Не згоден я на зраду.

Яка зрада?---Москалі положать голови у

тут під Ізмаїлом. Сувора з голими руками задумав добути таку твердиню! Море!---Яке у ёго військо?---З Дону рекрутів козачат нагнали, таке військо, що у інших і шабель нема! Бре, Яничари в капусту ятаганами посічуть! Доки не пізно, мандруємо друже! Море! Не піду...
длісецький. Бре! Сиди над морем тут або служи лайдакам козакам!! Море! Не товариш ти мені!.. Через бабу сам став бабою! (*Пішов*).
длісецький. Чи пулею себе докончить, чи кинутись у сині хвилі, а врешті-решт на чімсь скінчити треба.

Я В А З.

ара. Пане!? Пане військовий писарь!? Лицарь славний, шляхетний ротмістр!!
длісецький. Хто ти така? Хто?
ара. Я руминка. Бідна людина.
длісецький. Чого тобі від мене треба?
ара. Лицарь славний, допоможи! Благаю тебе, допоможи! О, ти маєш благородне золоте, добре серце. Ти допоможеш мені, і я за для тебе все зроблю. Я знаю, яка гадюка се твоє серце, я знаю, чому воно так невсипуще болить, допоможу тобі!.. На те я і ворожка!
длісецький. Гаразд. Чого ж тобі від мене треба?
ара. Козаки взяли мого сина Танко і, як шшига, держать у в'язниці.., Ослобони ёго, бо вони хутко ёго покарають смертю.
длісецький. Але як же я ёго можу ослобонити?
ара. О, ти писарь! Маєш про між ними владу. маєш розум великий, ти се зробиш. Візьми у мене червінці, стіки хочеш, тільки зроби.
длісецький. Божевільна! Як же се я зроблю?
ара. Туж-туж у козаків з турками буде бій великий, завзяті кинуться усі на море, а ти тоді на волю сина випустиш.
длісецький. Розумне і придумала, а відкіль знаєш про бій ти.
ара. На те я ворожка...

Підлісецький. Ну, гаразд. Коли так, то що зробиш ти тоді за для мене?

Заара. Піду до панни Марії, обпою її чарівним зіллям і скажу, що її жиних Мокій Гулик і давно забув, а ти сумаєш і страждаєш, і серце її прихилиться до тебе.

Підлісецький. Що до зілля, то се дурниця, але коли вже знаєш так багацько ти, так вірю, що і зробиш зумієш те, що наміряєся... Згоден!—Твій син буде на волі.

Заара. Панна Марія буде твоя!—Повік твоя!...

Підлісецький. Скоріш тікай, бо козаки на варту ідуть. *(Заара хутко втікла).* О, надія мое серце звеселила і сили надала! А може се химера все? О, ні! Той, хто так багато знає, багатов зможе і зробиць... *(Хутко пішов).*

Я В А 4.

(Вартові Запорожці стали з двох боків сцени. Чути далеку: „Вартуй“. Сей іолос, переходячи від одного козака до другою, все наближається і знов іде в далечину).

1-й Запорожець. Иван!

2-й Запорожець. А гов?

1-й Запорожець. Не чув, братчики скоро повернуться?

2-й Запорожець. Ще з вечора мусили чайки порештувати, до півночі тут бути. Комонники з Харьку туж-туж прибудуть.

1-й Запорожець. А пан кошовий де тепер?

2-й Запорожець. У тієї баталії що була 9 день назад, турки байдаки бомбами мало не до щенту потрощили, так кошовий з козаками день і ніч чинять, бо наці вартові з моря наказали, що знов наступає турецька сила.

1-й Запорожець. А наш принць Нассау казав, що сёгодня всі одмінно всі наші неправди вдовольнять.

2-й Запорожець. Що—наш Нассау, коли сам Сувора наказує, що сёгодня зачне все, що винні нам грішми і порцієнним, так віддадуть.

1-й Запорожець. Коли вже сам Сувора казав, так віддадуть.

2-й Запорожець. А ну, цить. *(Кричить).* „Вартуй“!..

1-й Запорожець. Дивись. (*Тихо*) Іде Нечоса. (*Гучно*) „Вартуй“!...
2-й Запорожець. (*Теж тихо*). Він самий.
1-й Запорожець. Ще і розмовля.
2-й Запорожець. Мовчи. Послухаємо, про віщо говорять.
1-й Запорожець. Бо по-московськи. Не второпаємо...
2-й Запорожець. Нічого. Хочь через десяте, а розберемо.

Я В А 5.

ПОТЕМКИНЪ, ПРИНЦЪ ЗІГЕН-НАССАУ, СУВОРОВЪ, ЦЕБРИКОВЪ, ЩЕ ДЕ-СТІКІ ЧОЛОВІК ОФИЦЕРІВ.

Потемкинъ. Да, здѣсь, у самого моря, не такъ жарко. Такъ хорошо. Гдѣ мой пѣвецъ Рицціо? Пусть сѣиграеть... Нѣтъ, споеть.. Позвать его. Ахъ, нѣтъ, нѣтъ...---Не надо---лучше мыслей дерзкой слетать туда, въ далекій Сѣверный край, въ Петербургъ. А кто тамъ теперь? Кто послѣдній? Какъ живутъ наши друзья? Какіе новыя козни кують наши враги? Что замышляеть Зубовъ?

Цебриковъ. (*Тревожно*). Ваша Свѣтлость! Ваша Свѣтлость! Вѣдь, Ваша свита здѣсь!---Здѣсь принцъ и Суворовъ.

Потемкинъ. Оставь, Цебриковъ. Принцъ рыцарь, а не шпіонъ, а Суворовъ солдатъ, а не фискаль. Миръ, которымъ ми живемъ, Суворова не трогаеть и не волнуеть, онъ далекъ отъ придворныхъ интригъ, отъ Петербургской ѣдкой клеветы.

1-й Запорожець. (*Гучно*). Вартуй.

Потемкинъ. Кто здѣсь?---Казакъ?

Нассау. Да, цѣпъ здѣсь кошового Бѣлаго раскинута...

2-й Запорожець. (*Над саме вухо Потемкину дуже гучно*). Вартуй.

Потемкинъ. (*Отшатнувся*). Какъ смѣль?

Суворовъ. Помилуй Богъ! Солдатъ выполнилъ свой долгъ.

Потемкинъ. Да. Да, вы правы, Александръ Васильевичъ! Молодецъ казакъ. Да, вы правы, графъ. Гдѣ поле брани, гдѣ море ежечасно изъ своихъ таинственныхъ далей готово бросить въ насъ

свирѣнымъ врагомъ, нѣтъ мѣста для спокойныхъ размышленій и глубокихъ думъ. Здѣсь если и приносятся жертвы, такъ одному лишъ изъ всѣхъ боговъ, это---богу Марсу... О, казакъ, достойные его слуги...

Нассау.

Да. Ваша Свѣтлость... Они не боятся непріятеля, храбро дерутся, но безъ команды частыють турокъ, а на бивуакахъ танцуютъ и палятъ изъ пистолей и мушкетовъ, что всегда создаетъ тревогу въ нашихъ войскахъ...

Потемкинъ.

(Суворову). А что вы, Александръ Васильевичъ скажете о казакахъ? (Тихо до принца). Онъ будетъ защищать.

Суворовъ.

Помилуй Богъ! Не о запорожцахъ, а о ихъ дѣлахъ!

Потемкинъ.

„Запорожцахъ“. (До Цебрикова). Письмъ Государыни по сему поводу...

Цебриковъ.

Ея Императорское Величество соизволили писать: „что вѣрные запорожцы вѣрно служатъ сіе похвально, но имя запорожцевъ старайтесь замѣнить инымъ, ибо Сѣча, уничтоженная манифестомъ, не оставила по себѣ умамъ пріятное прозваніе, въ людяхъ же и знающихъ чтобы не возбудила мечты: буди за нужное намъ въ возстановить Сѣчу ил названіе“.

Потемкинъ.

Что вы скажете, Александръ Васильевичъ?

Суворовъ.

Помилуй Богъ! Не называть запорожцевъ „Запорожцами“---это не имѣть ихъ у себя. А намъ они, охъ, какъ нужны!

Потемкинъ.

Пусть такъ. Для васъ всѣхъ они будутъ „Запорожцы“, но для меня лишъ---казаки.

Суворовъ.

Спросите, Ваша Свѣтлость, сколько мѣсяцевъ эти казаки уже не получали жалованья, фуражныхъ и порціонной горѣлки.

Потемкинъ.

Цебриковъ?

Цебриковъ.

Не могу знать, Ваша Свѣтлость.

Суворовъ.

Немогузнайство! Помилуй Богъ! Немогузнайство---вещь опасная! Эй! Запорожець!

- І-й Запорожець.** А гов?—Пан Сувора!
- Суворовъ.** Когда получаютъ жалованье?
- І-й Запорожець.** От, дай Бог пам'яті, та зараз же, як вибрали у Василькові кошового і старшину та і годі вже—ні шеляга не перепало.
- Потемкинъ.** Когда?
- Цебриковъ.** Три мѣсяца тому назадъ.
- І-й Запорожець.** І фуражу не бачили, а порцієнної горілки і рісочки в роті з того часу не було. А поздоров тебе Боже, генерал Сувора, сам казав, що горілку порцієнно однаково з матросами будемо получати.
- Суворовъ.** А боевые припасы?
- І-й Запорожець.** У турка добуваемо! Турецькими кулями ёго і бьемо...
- Суворовъ.** — Помилуй Богъ, Ваша Свѣтлость! Положеніе серьезное.
- Потемкинъ.** Графъ, что вы хотите сказать?
- Цебриковъ.** (Суворову). Ради Бога не раздражайте, волненія ему вредны, онъ впервые сегодня чувствуетъ себя лучше.
- Потемкинъ.** Графъ, что вы хотѣли сказать?
- Суворовъ.** По долгу воинскихъ причинъ и въ разсужденіи опасности отъ непріятеля грядущей, долженъ просить Вашу Свѣтлость сдѣлать распоряженіе, чтобы немедленно комиссаріатъ уплатилъ жалованье казакамъ и удовлетворилъ всѣ ихъ нужды.
- І-й Запорожець.** Отто поздоров тебе Боже, генерал Сувора! А то доки москалі Ізмаїла добудуть, ми, козаки, або з голоду ноги повитягаємо, або розбіжимося, а в кріпаки під пана нас вже не повернеш, бо зброя в руках та і шляхи добре знаємо... То п'ятнадцять років тому назад Текля в Січі, як перепелят рядом накрив, а тепер не те... Ол

далебі правда! Та сто копанокъ чортів, коли я брешу...

Потемкинъ.
Суворовъ.

Онъ угрожаєть бунтомъ и измѣной....
Онъ солдатъ, говорить то, что думаетъ,
—прямо: разъ-два, а правда въ глаза!... По-
милуй Богъ!

Цебриковъ.

(Потемкину). Ваша Свѣтлость, ради Бога не волнуйтесь, вѣдь вамъ вредно....

І-й Запорожець.

Пани генерали! Осъ послухайте. Братчики наші, що під турком живуть, прочули, що ми тут під москалем голодні, мов собаки, сидемо, бояться тепер турка покидать... Вчора на варті я спіткався з турецьким Запорожцем Юхимом Таранею, добрячий такий козак, правдивий січовик, так мені казав: „І в рідний край дуже хочеться і голодної смерти дуже страшно“. Та вражий сні, що сказав,—каже: „Салтан ваш хоч і невіра—Махомет, а поводиться з нами поправді, а ваш Потемкин, Печоса, воряга... Так і сказав вражий сні... Тільки ви, пани генерали, пану Потемкину, нашому батькові, єго не передавайте. А я тому козаку, бач Юхиму невірному Тарані, і кажу: та як ти посмів нашого гетьмана так ганьбити? А він мені і відповів: „Який він гетьман?... — Він з Прозоровським та Вяземьким обікрав нас, забрав, каже, пани стени, а стало скоро непереливки від турка, зібрав нас та і море голодом“. От, чортів сні... Так і сказав! Я єго хотів з мушкета за се вдарить, так шкода; вже три дні як ніжного набоя нема.

Потемкинъ.

Эй! казакъ!

І-й Запорожець.

Так ви-ж гетьману того не передавайте.

Потемкинъ.

Благодари Бога, что ты такъ смѣлъ! Не сносишь бы тебѣ головы! Врешъ, что меня не знаешъ! Въ глаза изругать. Идемте! (Хутко пішли).

2-й Запорожець. А що, Іване, ти там говорив?

1-й Запорожець. Говорила мила до самісенької смерти, аж доки дуба не дала...

2-й Запорожець. Так Суворора-ж здається за нас...

1-й Запорожець. Хоч і за нас, а тікати доведеться мабуть нам знов.

2-й Запорожець. Як що і тікати, так тікати на Кубань, бо там у черкеса всі вільні, нікому народ не поклоняється—ні цариці, ні салтану, і про віру у ніх байдуже...

1-й Запорожець. Эге... Чув і я про Кубань... Туди не проскочиш, бо Азовський губернатор Чертков таку сторожу скрізь понаставляв, що і мати моя рідна...

2-й Запорожець. То не про нас, бо січовик скрізь пройде.

1-й Запорожець. Дивись, наша піхота суне.

(Співають козаки, пісня наближається).

Ой, гук, мати, гук,
Де козаки йдуть.

І веселая та дороженька,
Куди вони йдуть.

ява 6.

Шмалько. Пу-гу!

1-й Запорожець. Пу-гу!

Шмалько. Чи тут табір?

1-й и 2-й Запорожці. Тут, братчики, тут!

Засюринський. Де ж се наша старшина? Де Білий?

Зобакарь. А Чепіга з комонниками і досі не прибув. Головатий казав, що і сонце ще не зайде, як наші кривди всі вдовольнять! Скоро світатиме, а їх і з хортами не знайдеш.

Засюринський. Мабудь з московськими генералами п'ють та гуляють.

Мороз. Ой, гляди, козаче, щоб по твоїй спині кіі не погуляли.

Засюринський. А хто мене буде бити кіями?—Голодні, холодні, день і ніч у роботі та у потребах військових та ще і кіями! А хай виясниться!

Запорожці.

(Дуже збуренно). Нас сюди зазивали, казали, що одержу будуть видавати і кормити, а тепер мусимо з голоду пропадати!

Васюринський.

А ну, угамуйтеся?! *(Всі стихли)*. У мене, братчики, люлька, а тютюну кат ма, дайте хоч обчеської посмоктати.

Щмалько.

Тю-тю! Що се тобі—на Запорожжі чи що?

Собакарь.

То у Січі було—пропийсь, зовсім ходи голий, як турецький святий, а шуки рибихи та саламахи з водою обйжся, хоч трісни, і козацького ладону, тютюну, смокчи з обчеської люльки хоч цілісенький день! А тепер ми тут так дожилися, що доброму козакові і табаки нігде добути.

Васюринський.

Ой, Січ наша стара мате, як то тяжко тепер тебе згадати, хоч пісню про тебе, про нашу стражницю, заспівати. *(Співа, козаки підтягують)*.

Ой, Січ мате,

Ой, Січ мате,

Луг великий батько

Гей, що в лузі добре заробити,

Те у Січі прожити.

Васюринський.

Та ну, годі, чорти! Отто заупокої затагнули.

1-й Запорожець.

Та сам же ти і затагнув.

Васюринський.

Хто, я? Та я по всяк час веселої співаю і до танців згоден! Се ви носи повісили і, мов ті старці, під церквою жалібної завили. А ну, котрий правдивий козак бандуру має, вжарь веселої!— „Граї, триндибала, щоб я зранку подибала“. *(Тоді, як Запорожець гра на бандурі)*. Так! Гей, гуляй, козацька душа, поки не пішла до Бога на коліна!!

ява 7.

Гулик.

Шикуйсь!!

Запорожці.

Що? Що таке?!

Гулик.

Его світлость князь наш гетьман Потемкин іде.

Запорожці.

Нечоса, братці, іде.

Васюринський.

Отто і добре, пятака на тютюн попрося.

Запорожці. Тю-тю! Божевільний!!
Васюринський. Відняв у нас ліси і луки, задав нас у превеликі муки, так хай хоч пятака на тютюн козакові сіромі подасть.
Мороз. Ой, гляди, тебе він пам'ятає ще з Січі і тяжким духом запевне на тебе здавна тхне.
1-й Запорожець. Залиши гадку.
2-й Запорожець. Проси, проси.
Запорожці. А ну, ну, побачемо, що буде.

ЯВА 8.

ПОТЕМКИНЪ, СУВОРОВЪ і ІНШІ.

Запорожці. Чолом пану гетьману.
Васюринський. Гей, Грицько Нечоса!
Потемкинъ. *(Схвилевано).* Это еще что такое?
Нассау. Прочь!
Васюринський. *(Принцю).* Та ти, пане Нассау, пострівай! Правдивий козак з давнім приятелем січовиком Нечосою хоче побалакати. В одному куріні, бач, були приписані.
Суворовъ. *(До Потемкина).* Будьте покойны, Ваша Свѣтлость, казакъ въ разсужденіи простоты своей грубъ, но я его давно знаю. Помилуй Богъ! Дурного отъ него вы ничого не услышите.
Потемкинъ. *(Васюринському).* Что нужно тебѣ?
Васюринський. Шкода, добувсь так, що і табаки нема. Дай правдивому козакові нетязі пятака на тютюн, бо витягну без п'єго ноги, про теж у мене люлька є.
Нассау. Какая дерзость!
Суворовъ. *(Потемкину).* Помилуй Богъ! Онъ весь въ ранахъ, и эти раны имъ добыты въ схваткахъ.
Васюринський. Так що? Дасиш давньому товаришу?
Потемкинъ. Хорошо. Возьми. *(Кидает на землю гаман з червінцями).*
Васюринський. *(Підняв і подивився).* Гай, гай! Стіки тут того червінця! Хіба ж можно таке добро та на землю кидати? Тільки, ясновельможний гетьмане, козак Васюринський не старець і руку

**Потемкинъ.
Суворовъ.**

свою ради Христа не протягне! Візьми їх назад, мені вони не треба. Мені пятака, щоб табаки на запал купити, коли твоя ласка, дай. Такої монети у мене нікогда не буваєть. Помилуй Богъ!—Больше не возьметъ. Гей, казакъ! Я видѣлъ, какъ ты рубился, возьми изъ моеї табакерки, а его свѣтлость, помилуй Богъ, пришлетъ тебѣ пятакъ.

Васюринський.

(Бере у Суворова табаку). Оце так! Генерал Суворов—військовий чоловік ще й до того щира душа, хоч і москаль! Дякую, пане.

**Потемкинъ.
Суворовъ.**

Скифъ, но прекрасенъ, какъ римлянинъ. Помилуй Богъ! Съ такими молодцями въ штыки и съ саблями вездѣ пройдешь. *(Пішли).*

Мороз.

Тікай, Васюринський, бо московська старшина тобі сего не подарує.

Шмалько.

І наша не подарує.

Васюринський.

Хіба? До турка не чкурну, я там був.

2-й Запорожець.

Біжи на Кубань.

Шмалько.

Та чого тікати? Що чоловік лихого заподіяв?

Собакаръ.

Казали, що жалованья будуть платити, ажож вже на лиманах лебеді ячать, світатиме скоро, а старшини нашої і досі нема.

Шмалько.

Та чи довго нам ще терпіти тут такі кривди! Де хоч Половий? Де Романовський?

1-й Запорожець.

Та хіба ми не люди, що нас так зневажають.

2-й Запорожець.

Годі вже нам потурати московським витрибенкам. *(Страшений івалт)..*

ЯВА 9.

БІЛИЙ, ЧЕПІГА, ГОЛОВАТИЙ, ГУЛИК І ЩЕ ДЕ-ЯКА СТАРШИНА.

Білий.

Гей, ви, чорти! Яка лиха година на вас насила, що ви тут під носом самого Потемкина такий гармидер підняли? Чого вас, бісових синів, так розмордувало? Ще на кулачках чорти не бьются, а ви вже з позаранку, пройдисвіти, перепились.

Шмалько.

Овва! „Перепились!“—І рісочки ні в кого в роті не було.

Васюринський.

Собакарь.

Білий.

А що мені таке Потемкин? Він зараз давав мені цілісенький гаман червінців, та я і не взяв. Наші кривди коли вдовольнять? Ми всі чекаємо сего туж-туж. *(Гвалт)*.

Замовчи!! Чи військо маєте на розумі загубити? Згине наша козацька доля і слава! Згине наше військо так, як згинула вже наша Січ! Розгонять знов нас і в панщину завдадуть! Чи то, ви, вражі діти, невже загадали таке лихо вчинити і загубить нашу славу, яку в таких баталіях кривавих ми здобули? У нас тільки і надії тепер, що про нашу славу, бо тільки вона і в Петербурзі і тут примуше наших ворогів замовкнути! Тільки наші діла військові примусять вдовольнити всі кривди наші, такий настав за для нас час, але, діти мої!—Господь терпів та і нам повелів! Ви мовчите? А може которий не згоден з вас? Може неїме своїм закам'янілим серцем віри, не хоче надати уваги на мое прохання, так хай він прямо мені в вічі скаже, хай назове свого батька кошового брехуном! Хай не таїть в своїй душі злобу велику і зла в серці своєму не носе. Не згодні більше ждати.

Шмалько.

Собакарь.

Запорожці.

Білий.

Давно нас дурять.

Не згодні! Не згодні!

Коли вже діявол так поглумивсь над вами, коли вже забрав так в пазурі казацькі чесні душі і розум всім вам помутнив, так, любі мої діти!—Не раз мої перста горячою крив'ю обгрялись, але Господь мене в боях від смерти боронив, так ви з пістоля мене вбийте, або списом у груди тепер ударьте, або до шиї камінь білий прив'яжіть і в глибоке море киньте з байдака, тільки б мені не бачити, як нас розгонять знов. Стрійляйте ж ви скоріш! Ось сива моя голова! Рубайте шаблями її!

1-й Запорожець. Господь з тобою, батьку, хіба ж ми злодії які?

2-й Запорожець. Таке речеш, що страшно подумати.

Шмалько.
Собакаръ.

Усі ми голі і босі.
Що маємо тепер робити?

(З моря турки стріляють, летить бомба).

Білий.

Ажось, діти, що нам тепер робити!! До зброї, вражі сини! На байдаки! Покажемо московським генералам, як б'ються козаки! Ще не вмерла козацька доля! З шаблями, братці! З шаблями в руках всього добудемо, гей, скоріш на байдаки! Нападайте сміливо на турецькі галери! За мною, братчики! Я перед веду!

(Всі кидаються на байдаки, чути іде бій).

Ява 10.

ПІДЛІСЕЦЬКИЙ І СТАНКО.

Підлісецький.

Скоріш! Скоріш, хлопче, тікай!

Ява 11.

Заарда.

О, синку мій! Люба моя дитина на волі знов!
(До Підлісецького). Дякую тобі, лицаре славний! Я так зроблю, що панна Марія тобі буде любовницею! Наложницею! От сін, хвилини твій верх над нею! *(До моря).* А, ви, чубаті козаки! Воюйте, лийте свою крив на даремне! Всі згинете! Та так пронадете, що і словом добрим вас не згадають: і слава ваша, чубаті голови, в нівець за вітром піде!! *(Побіла).*

Підлісецький.

Се сатана, а не жінка! А я? Моя куди тепер пошлаєць доля! Злочинцем став! Я, шляхтич і рицарь, згодивсь на таке діло! Але нема назад вже повороту. Тепер одна дорога: вперед, доки Марія буде моєю! *(Пішов).*

Ява 12.

ПРИНЦ ЗІГЕН-НАССАУ І САЛДАТИ.

Нассау.

На лодки!! На допомоць казакамъ!! *(Побіли).*

Ява 13.

ПОТЕМКИНЪ, СУВОРОВЪ, ЦЕБРИКОВЪ, І ЩЕ ОФИЦЕРИ.

Суворовъ.

Помілуй Богъ! Помілуй Богъ! Чудеса дѣлають

запорожцы—на своихъ чайкахъ топятъ громадныя галеры! Помилуй Богъ! Палятъ такъ, что на небеса слышно...

Потемкинъ.

Да, да! Это удивленія достойно.

Цебриковъ.

Ваша свѣтлость, смотрите!—Тонетъ галера! Другая! Еще, еще одна! Турки бѣгутъ!

Суворовъ.

Показали хребетъ!—Помилуй Богъ!

Цебриковъ.

Подъ знаменемъ бьется самъ кошевой. На abordажъ беретъ корабль... Уже на палубѣ. Рубятъ!!

(Всі крикнули: Упалъ!!!)

Потемкинъ.

Предательскій выстрѣлъ.

Суворовъ.

Помилуй Богъ! Пуля дура...

Цебриковъ.

Онъ еще цѣлъ, везутъ сюда.

(Бій стиха. Чуті—наближається з музикою і лосом вѣйсько).

Ява 14.

Вѣйсько, під знаменем тяжко раненою Білою, піддержує принцъ Нассау!

Нассау.

(До Потемкина). Ваша свѣтлость! Приносимъ радостную вѣсть объ одержанной побѣдѣ.

Потемкинъ.

Кто былъ въ битвѣ впереди.

Нассау.

Запорожцы, первые вступивъ въ бой, обратили въ бѣгство непріятеля, мы лишь оказали имъ поддержку. Но, ваша свѣтлость, кошевой атаманъ тяжело раненъ.

Потемкинъ.

Я видѣлъ все самъ.

Білий.

(До Потемкина). Мы проливали кривъ свою, не забудьте насъ голыхъ та голодныхъ.

(З А В І С А).

ДІЯ 3-я.

Картина друга.

Ява 1.

Прямо намет кошового Білого, кругом стоять Запорожці, перш стиха говорять, а потім гучніш.

Ява 2.

Чепіга. *(Вийшов з намету).* А ну, тихо, тихо, діти, бо пану кошовому дуже тяжко.
1-й Запорожець. Волимо чолом ударити кошовому.
2-й Запорожець. Хай благословить нас.
Запорожці. Хочемо! Хочемо бачити кошового.

Ява 3.

Головатий. *(Вийшов з намету).* Чого ви гвалтуєте? Гріха ви не боїтесь! Отто, вражі сини, супокою батьку кошовому не даєте! *(До Чепіги).* Захарій Олексієвичу! Либонь Сидору Гнатовичу легче, тебе хоче бачити. *(Головатий і Чепіга пішли в намет).*
1-й Запорожець. Дуже шкода.
2-й Запорожець. Славний вояка! Доведи ему, Господи, на ряст вилізти.
1-й Запорожець. Доведи, Господи, ще потопати.
2-й Запорожець. А чули, братчики, наш писарь Підлісецький, що вдрав?
Запорожці. Ні, а що?
2-й Запорожець. Ми вдарили на турка, а він взяв та і випустив на волю шпига.
Запорожці. Та невже!! Може, не він?
2-й Запорожець. Він, бо бачили матір того шпига, волошка певно підкупила його...
Запорожці. Де ж він тепер?
2-й Запорожець. Під кріпким караулом.
Запорожці. Тай добре.
1-й Запорожець. А ще, братчики, новина.
Запорожці. Яка? А ну?

1-й Запорожець. Васюринський помандрував від нас. Після бою уклонився на всі чотири сторони та і накивав п'ятами.

2-й Запорожець. Отто шкода, що то з веселої вдачі був козак.
Запорожці. Шкода.

1-й Запорожець. А рубався строшенне, як в останній раз. Весь світ пройшов, не спотикався, а на Потемкиного п'ятака спіткнувся.

Ява 4.

(Чепіа і Головатий виводять під руч дуже слабою Білою, два козака виносять ліжку).

Запорожці.

Білий.

Запорожці.

Білий.

Чолом батьку кошовому!

Спасибі, діти мої!

Бувай здоров! Живи довго.

Мої, любі діти! Може я в чім коли кого скривдив вольно або невольно, може кого образив, або так яку біду причинив чи словом, чи ділом. Тепер ступаю на дорогу, ведущу на суд ко Господу! Предстану скоро перед очі Всевишнього, простіть мені, діти, в моїх гріхах і прегрішеннях.

Запорожці.

Білий.

Запорожці.

Білий.

Запорожці.

Білий.

Прощаємо.

І вдруге, мої друзі вірні.

Прощаємо.

І втретє, мої лицарі славні.

Хай Бог простить.

Коли ви прощаєте, так Господь милосердніш над вас! Мої небіжата! Бережіть військо! Крові не жалійте, не погубить его.

Слухайте своїх отаманів, а надто моїх приятелів, великих заступників ваших: суддю вашого військового Антона Андрієвича Головатого та полковника Захарія Олексієвича Чепігу. І хистом і розумом своїм вони будуть вас боронити від всякої напасти. Зарікаю і вас, панні старшини, менших братів наших, простих та вбогих козаків, і самим не вводять

в кривду і не образати і другим чужим панам в образу не давати. По всяк час пам'ятайте, що без вас військо проживе, а ви без війська зчезнете і розійдетесь по світу білому, як дим по вітру! Клейноди наші та права стародавні бережіть і во віки не ламайте.

Чепіга.

Хай Господь поб'є, пане кошовий, коли ми не здержимо твого заповіту.

Головатий.

Хай наглою смертею помремо, коли нарушимо закон останній твій.

Білий.

І Бог благословить вас, пошле вам щасливі довгі літа і піде проміж людьми про вас на довгі віки слава.

Головатий и Чепіга. Клянємось.

Білий.

Шеаря Підлісецького з під караула приведіть.
(*Головатий тихо іоворе козакам, де—котрі пішли за кулису*).

Білий.

В сурми грайте, в тулумбаси бийте! Хай послухаю в останній раз, як товариство в Січі скликалося на раду. Коня, коня мені мого вороного приведіть, він чує, що ёго хазяїн вже не понесеться на ёму в бій і сумно голос подає.

Я В А 5.

КОЗАКИ ПРИВОДЯТЬ ПІДЛІСЕЦЬКОГО.

Білий.

Доки маю власть, ослобоняю тебе, пане шляхтиче, на волю. Чужим ти до нас пристав, чужим і відшнваєся. Ми сами винні, що так необачно тебе до війська прийняли. Іди з Богом, не наш ти чоловік.

Підлісецький.

Не помнайте лихом, пани козаки.
(*Кланяється*).

Білий.

Бог простить.
(*Підлісецький пшов. За сценою грають в сурми, б'ють в тулумбаси, козаки привели коня*).

Білий.

Мій любий коню! Мій дорогій бахмате! Носив ти мене довгі літа по полю, мов на крилах,

не раз ти мене виносив цілим з бою, не раз спасав від хижої орди, не раз густо та рясно падали мої горячі слези на твою густу гриву. Прощай, товаришу мій вірний! Як понесуть Запорожці мою труну, китаїкою покриту, як грімнуть з самопалів, вдарять з гармат, вдарить коню і ти тоді об землю ногою. Сумно, сумно заржеш, та не почую я вже тебе, мій товаришу давній!

Головатий.

Пане кошовий! — Граф Александр Василєвич, генерал Суворов, іде провідати тебе.

Білий.

Суворов! О, то наш давній заступник і доброжелатель! Вітайте його скоріш, а я ще здолаю до нього підвестись.

Я В А 6.

Суворовъ, Цебриковъ і де-стіки офицерів.

**Запорожці.
Суворовъ.**

Чолом пану генералу.
(До Запорожців). Спасибо добрые молодцы!
(До Білого). Сидоръ Ігнатъевичъ! Все офицерство російской арміи шлетъ тебѣ свое пожеланіе скорѣйшаго выздоровленія, и всѣ уповають на Бога, что онъ не оставитъ молитвъ нашихъ втунѣ, и мы скоро увидимъ казацкихъ войскъ доблестнаго кошевого во главѣ своихъ храбрыхъ молодцовъ.

Білий.

Дякую вам, вельможний графе, наш давній приятель и заступник, за ваш привіт і ласку. Дай Бог вам за се довгі та щастливі літа. Накажіть його світлості князю Потемкину і всему старшому і молодчому панству, що коли козацька Хортуна ще раз мені послуже і доведеться піднятись на ноги, то я і мої братчики козаки по всяк час раді зложити свої голови у потребах військових.

Суворовъ.

Помилуй Богъ! Сидоръ Ігнатъевичъ! Ты будешъ еще среди насъ.

Білий.

Пі, чую, що останній час мій підступа. Все

життя мое встає і півне перед очима! Луги, ліси, пороги, матір наша стара Січъ, страдалець наш Кальнишевський, славний кошовий, такими страшними очима так дивиться на мене. Тому не ділом і не мислею лукавою не винен я! Зчезнемо... О, Господи! Мої прости ти прегрiшенія... *(До козаків)*. Пани товариші! Мені в останнє заспiвайте про нашу недобиту та гiрську козацьку долю. *(Запорожці тихо співають)*.

„Ой, не гаразд, запорожці,
Не гаразд зробили:
—Степ широкий, край веселий,
Та й занастили!“

Білий.

Годі! Годі! не цю, панибрати, заспiвайте, як козаки боролися з ляхами, в степу помер наш гетьман Карпо Пiвтора—Кожуха, козаки за для могли списами та шаблями суходiл копали і пісню співали; заспiвайте, брати мої, тепер і мені сю пісню *(Запорожці співають)*.

„Рости, рости, клен дерево,
Рости в гору високо,
Поховаймо пана отамана
В сиру землю глибоко“

Білий.

І знов на мене дивися ти, стражднику великий, останній батьку кошовий! О, ти щось мені кажеш?! Твої слова страшні!! Гей! Друзі козаки!! Гучніш співайте!! Заглушіть піснею його страшні некучі речі! Гей, вороги оточили! З гармат б'ють! Коня мені! Скоріш коня! Як можно без коня!!? *(Поліра)*.

Суворовъ.

Помилуй Богъ! Славний рыцарь, достойный предокъ Святослава, умерь! Воздадимъ ему послѣдній долгъ. *(Козаки опускають короіви)*.

(З А В І С А).

ДІЯ 4.

К а р т и н а п е р ш а.

С Л О Б О Д З Е Я.

Наліворуч від публіки хата Головатого, прямо вид на Дністр.

Я В А І.

ЗАПОРОЖЦІ СПІВАЮТЬ.

„Ой, сів пугач на могилі
Та й крикнув він: „Пу-гу!“
Чи не дасть Бог козаченькам
Хоч тепер потугу.“

1-й Запорожець. А чули, пани, новину—Полковник Гулик вже козаків збира, щоб на Кубань іти оглядини робить—які там землі, бо з Петербурга вісті дійшли, що і справди нас вже не гадають розганяти.

2-й Запорожець. Ходімо на майдан, він там.
Запорожці. Рушаймо. (*Уходючи співають*).

„Ой, колись ми воювали,
А тепер не будем,
Про ту волю, про те щастя,
Повік не забудем.“

Ява 2.

Гаара.

Ажось я вже тут! Тепер пробратись в хату—і поналивати в пляшки... Всі дуба дадуть. (*Дивиться у вікно*). У хатині хвора лежить пані Головата, у кімнаті нікого нема,—отто б раптом через двері ускочить і отраву, питво на столі заготовлене... Сюди іде панна Марія, а я через двір в кімнату... О, помщусь сама і за

тебе віддячу, мій безталанний пане Підлісецький. *(Пішла за хату).*

Я В А 3.

МАРУСЯ ВИЙШЛА з ХАТИ.

Маруся.

Нема Мокія. Невже не прийде попроситись. Але наказ повинен від тато відбирати. А Кубань далека сторона, чи се скоро ёго назад сподіватись.

(Тихо співа).

Шумлять верби
Коло греблі,
Що я насадила;
Нема того миленького,
Що я полюбила.

Я В А 4.

Г У Л И К.

Гулик.

Маруся!

Маруся.

Мокій!

Гулик.

Вже зовсім улаштувався, так що відберу наказ від твого батька і в дорогу.

Маруся.

А я вже думала, що і попроситись не доведеться, забув мене так, як казала руминка.

Гулик.

Ну, я ту руминку колись здібаю, вона у мене буде знати, як ману на людей наводити.

Маруся.

І коли тато поблагословить нас побратись! Вже і війни нема, ти на полковничому уряді а ёму все мало. Тебе на Кубань посила, щоб знов визначився ти і біля мене не сидів.

Гулик.

Та вже, як відберемо від цариці даровані землі тоді і шлюб наш буде, а раніш про те і думати не можна.

Маруся.

Доки сонце зійде, так роса і очі виїсть, там у походах і голову десь зложиш. Під Ізмаїлом коли тебе з козаками тато послав перших паркани руйнувати, трохи не вбито, а в Березані ледві не замерз.

Гулик.

Під Ізмаїлом Господь від смерти боронив, а в Березані хіба я один замерзав? Березань взяти ми взяли, а ні припасу нам, ні дров не дали, і ледві всі ми не вимерзли там.

Маруся.

Ну, ходімо в хату, там мамуся хворі лежать, так навістиш. *(Пійшли)*.

Я В А 5.

З А А Р А.

Заара.

Не встигла... О, який случний час був, як не везе мені у сій справі, тоді, коли вже переконало панну Марію, що її не коха Гулик, зненацька нечиста сила принесла Головатого... і все пішло марно, а тепер робітниця все вешталась по хаті.

Я В А 6.

ПІДЛІСЕЦЬКИЙ.

Підлісецький.

Ну, що-ж моя ворожко? Як справа твоя? Чи довго ти мене ще будеш водити в дурнях? Ти казала, що любовницею моєю буде панна Марія, а вона і на очі мене не підпустила! І тепер з своєю отрутою в оману вводши! Так ти мені віддячила за мій сором! За глум! А я ледві за твоє щеня не згинув.

Заара.

О, пане! Славний шляхтиче! Я все зроблю. Але доки доля не слуге, знов перешкодлин. Ось зілля і отрую не тільки що її, її коханця, а навіть всіх, хто був всьому дому.

Підлісецький.

Не йму тобі я більше віри, у дурнях водиш ти мене! Давай сюди те зілля!

Заара.

Ось воно, бери. Тільки знай, що від однієї краплі у людей мозок мутиться, дві—сон кріпкий наводять, три—хворобу завдають, а від чотирёх крапель—смерть нагада.

Я В А 7.

ЧОРБА.

Чорба.

Бре! Чортяки! Чи хочете, щоб козакі вас на

шаблях рознесли, чи щоб як собак повішали!
Море! Найшли місто де змовлятись! Геть! Тікайте!
Море!

(Заара побігла).

Підлісецький. Ось тут у хаті щастливі коханці! Вони вийдуть і я з пістоля обох відразу положу.

Чорба. Бре! Гвалту стрілом наробиш! Море!

Підлісецький. Ну, так кінжалом, а потім на коня!

Чорба. Бре! Шкода, у козаків коні прутчіш від вітрів догонять! Море! Ходімо! Ходімо! Потім розумом доберемо! Море!

Підлісецький. О, як болить моє серце! Як тяжко мені в світі білому жити!

Чорба. Бре! Більш би напився! На що багато пьеш... Горілка серцю більше жалю надає. Море! Ходімо! Ходімо!

(Потягнув Підлісецькою).

Я В А 8.

МАРУСЯ і ГУЛИК.

Маруся. Прощай, мій голубе!

Гулик. Прибуду зараз сюди до пана судді і кошового, тільки вже не сам, а з козаками. Прощай!

(Пійшов).

Маруся. *(Сама).* О, коли-б я зозулею стала, я над тобою, мій Мокію, по всяк би час літала... Я б над тобою у землях далеких на кубанських степах воркувала!.. Але ні, мені зозулею над тобою не літати, а тобі певно вже мене в вічі не видати. Чує щось страшне моя душа та мені не каже.

Я В А 9.

ОКСАНА співа і пританцює.

„Ой, на горі деркач дере
Та мене ж, мамо, Іван бере“

Оксана (до Марусі). Панночко! Панночко!

Маруся.
Оксана.

Чого тобі?
Біжімо на майдан, там дівчата танок водять!
Біжімо! Козаків там, ой і сила!

Маруся.
Оксана.
Маруся.

Мене тато не пустять.
А ви їх попросіть.
Та їх і дома немає. Вони сёгодня мають з де-
путацією въ Петербург їхати, щоб грамоту
на землі у цариці прохати.

Оксана.

Отто давай Боже! А мені сёгодня весело, ве-
село, та хочеться, щоб і вам так було весело.
(*Співа і підтанцевує*):

„Деркач дере малесенькій,
А у мене жинишина вірнесенькій“.

(*Хватає Марусю і крутить її*).

„Деркач дере під горою,
А у мене жинишина під полою“.

Маруся.
Оксана.

Ой пусти! Пусти! Тато з старшинами ідуть.
Ми танком сюди прийдемо. (*Співаючи, побіла
за кулісу*).

Я В А І О.

ГОЛОВАТИЙ, ЧЕПІГА, КОТЛЯРЕВСЬКИЙ і ІНШІ СТАРШИННИ.

Головатий.

Час, панове, не терпить. Сьогодні нехай іде
полковник Гулик на Кубань, а нам треба
мерщі вибірать депутацію і подаватись до
Петербургу.

Чепіга.

Правда твоя, пане судья, час не терпить, а діла
багато треба зробити.

Усі.

Поможи Боже! (*Всі пішли в хату*).

Головатий.

(*До Чепіги*). Чи чув Захарій Олексієвичу! У
нас знов проявився оттой проїднесвіта Підлі-
сецький. І чого ёму тут треба?

Чепіга.

А хай ёго ворог візьме! Треба буде спро-
вадити скоріш. Сёгодня, щоб і ноги ёго тут
не було.

Головатий.

Бо і справді, щоб чого не наробив. (*Пішли в
хату*).

Я В А 11.

ПІДЛІСЕЦЬКИЙ І ЧОРБА.

Підлісецький.
Чорба.
Підлісецький.

Це виходе панна Марія сама, не виходе.
Бре! Дівку не доведеться вкрасти! Море!
Так що ж мені тепер робити! Порадь мене,
товаришу вірний, бо не раз в біді мені розум-
ною порадою вже допоміг. Як помстою мені
заспокоїти серце...

Чорба.

Бре! Слухай! Море! У тебе есть таке зілля,
що як дати його кому, так той або з розуму
зсунеться, або дуба дасть. Море!

Підлісецький.

Так, розумію! Але виявити таке діло навіть
румника не зиромоглаєть, а мені куди і стріва-
тись.

Чорба.

Бре! Не журись! В горілиці дамо!

Підлісецький.
Чорба.

Але панна Марія не козак, і до корчми не піде!
Бре! Море! Правда, бре! Ми від'їздимо відціля.
Се всім відомо, а по козацькому тутешньому зви-
чаю, коли кого провозають чи то в поход, чи то
в мандрівку, так поччують его, або він завжди
частує людей! Море! Товаришу! Бре! Ходімо
наймімо музику! Гукнемо козаків і будемо всіх
частувати. Море!

Підлісецький.
Чорба.

Так, товаришу, зробимо, значить лови!
Бре! Ха-ха-ха! Лови! Море! Цевні лови! І
хорошого ліса впіймаємо! Бо панна Марія, як
правдива козачка, не переступить давнього зви-
чаю, вона мусить вишгть! Ну, а ми її поча-
стуеть, та так, що вдруге не доведеться нікому
уже її частувати! Море!

Підлісецький.

Так, товаришу! О як ти добре відаєш чуже
серце! Або міні вона, або нікому.

Чорба.

Доки тут кшуться до воріжок, та знахарів,
ми будемо вже далеко! Бре! Вдаримосся до
війська генерала Текелія! Се мій давній друг!
Море! Він нас не видасть вже за тим, що злий
на Запорожців з давніх літ. Коли він оточив їх
гніздо, Запорожську Січ, так вони повтікалзи

Підлісецький.

неї до турка, а генерал через те попав в Петербурзі в немилість. Море!

Чорба.

О, голова у тебе, товаришу, золота! Тяжко раз здатись на злочин, потім пропадай усе! Колиб тільки себе задоволнить!
Бре! Ходімо скоріш! Море!

Я В А 12.

ГУЛИК І КОЗАКИ.

(Козаки співають).

„Тече Дніпро в синє море,
Розмиває кручі,
Заплакали Запорожці
На Кубань ідучи.“

Ява 13.

ГОЛОВАТИЙ, ЧЕПІГА, КОТЛЯРЕВСЬКИЙ І СТАРШИНИ.

(Маруся виносе хліб і сіль).

Запорожці.

Чолом пану кошовому.

Чепіга.

Ваші голови, діти.

Гулик.

Пане кошовий! Я вибрав собі 50 козаків, з ними не те, що на Кубань, а і на край світа згоден.

Чепіга.

(До Головатого). Кажи, пане судья.

Головатий.

Панове козацтво! Відомо вам, що за життя гетьмана нашого, князя Потемкина, за всі наші вірні служби, ордером від 31 января 1787 року нам обіщані землі, що на Тамані і по над Кубанью. Далека сторона. Де которі з наших там вже побували, чи то на військових потребах, чи то на ловах звіря чи риби, а знаємо ми того краю мало. Довіряємося тепер ми пану полковнику Гулику і вам, пани козаки, з ласки ради військової, видтіля певні вісти принести про луги, береги, та степи. Держіть дорогу на Тамань, а видтіля на Кагалник через Ставрополь до Овечого Броду. Від Броду

до урочища Хомутецького через балку Тернову до ріки Егорлика, а по Егорлику на редуті Лієницькій, Безопасний, Лісний, до ріки Кубані. Шляхи, де котрим з вас, вже відомі, а до того спіткаєте скрізь там наших козаків, що, боючись панщини, та московської служби, туди чкурнули задалегідь. Невже то вражі сини продали віру християнську і побусурменились вже? Накажіть їм, хай чорти до війська нашого пристають. Всі старі провини їм будуть прощені і подаровані.

Запорожці.

Добре, панове старшини! Все зробимо!

Чепіга.

Ідїть молодці улаштувуйтись, а потім і в дорогу.

Запорожці.

Добре, батьку!

Маруся.

А це, панове козацьство, вам хліб святий, щоб у нас і на Кубані земля родила хліб, та була б сіль.

Запорожці.

Дай Боже!

Люди.

(Що за цей час поприходили). Щастливі вертайтись, а кого з наших спіткаєте, до дому закликайте.

(Козаки пішли).

Головатий.

А мене, пани молодці, благословіть їхати до Петербургу, куди тричі вже їздив ще з старої Січі, де немало кірцем хватив лиха, де загубили колись ми, Січовики, свою долю. Може на цей раз Хортуна нам послуже. Будемо прохати грамоту на даровані землі. Ох, трудно, панове молодці, трудно буде нам сього добитись, та Бог допоможе за всі наші вірні служби.

У с і.

Дай-то, Боже!

Головатий.

Тепер я вам заспіваю пісню, яку зложив, щоб нею великих петербурзьких панів розважати і їх серця до нас жалем великим пронімати. Гей, Маріє! Маріє!

Маруся.

(З дверей хати). Чого вам таточку?

Головатий.

Піси бандуру, доне!

Маруся.

Зараз, зараз, тату!

Головатий.

Прийдеться, пани молодці, нашої депутації

багато розумом добирати, прийдеться думати, та гадати, як у столиці панам догождати.

Ява 14.

Маруся.
Головатий.

(Подає бандуру). Ажось, татусю!
Бандуро моя малёвана! Ти ж моя стражниця, ти ж моя і утішниця! Не раз ти, ще в старої Січі, звонкими струнами заливалася, слізьми моїми гарячими обливалася. Не раз ти у палатах високих, у панів вельможних, струнами своїми дзвонкими козацьству служби служила. Послужи вірно, моя малёвана, і тепер, та може і останню. *(Цілує бандуру).*

У с і.
Головатий.

Дай-то, Боже!
Ось слухайте, панове козацьство! *(Грає і співа).*

„Ой, Боже наш, Боже Милостивий!
Уродились ми в світі нещасливі,
Служили ми в полі і на морі,
Та і zostалися убогі, босі і голі.
Старались ми землю заслужити,
Щоб в сунокоі нам віку дожити.
Та і дав гетьман од Дніпра до Буга
Грядицю по Бендерську дорогу.
Дністровий, Дніпровий,—обидва лимани,
Та все тепер у нас пани вражі забрали,
Як Січь взяли, так і сю вітнімають,
А нам жити Тамань обіщають“.

Ієпіга.

Спасибі тобі, Антоне Андрієвичу! Не забудуть тобі ніколи того козаки, як ти добуваючи ім землі, виспівував віх велике, невсипуще горе.

У с і.

Спасибі, велике спасибі, дай Господь тобі, Антоне Андрієвичу, довгий вік!

Головатий.

Спасибі і вам, панове, що за всі мої трудно дяку воздаєте і шануете. Ходімо зараз депутацію вибирати, кому зо мною до Петербурга їхати.

(Всі пішли, на сцені залишились Собакарь, Шмалько і Мороз).

Собакарь. А що чули, якої заспівав наш Антон?
Шмалько. Почав добре, та на чім скінчить.
Мороз. А вже побачимо.
Собакарь. Ходімо-ж і ми, послухаємо, кого будуть вибірати в депутацію.
Шмалько. Та кого-ж?—Звичайно виберуть таких, що стали дуки.
Собакарь. Се все старшина, а ми постоїмо, щоб вибрали і від сіромн.
Мороз. Одже треба.
Шмалько. Ходімо. Та стійте-ж на своєму, не піддавайтесь старшині. *(Пішли).*

Ява 15.

ДІВЧАТА ВЕДУТЬ ТАНОК (співають).

Король!
Король ходе,
Танок веде,
Дівок вибирає
Король!
Король підійди близенько,
Поклонися низенько
Король!

Оксана. Дівчаточка! Дівчаточка! А позовімо панночку Марусю до нас танок водити.
І-а дівчина. Та вона не піде, вона вельможного батька дочка.
Оксана. Таке верзеш!—Хоч і з багатого роду, а проста, піде! *(Гука)* Маруся! Маруся! Панночко!

Ява 16.

(МАРУСЯ вийшла з хати).

Маруся. Я тут дівчаточка!
Оксана. А ідіть до нас танок водить! Ми будемо у „кота та мишки“, або у „перепілочки“.
Маруся. Ні, гуляйте самі, а я побуду біля вас, подивлюся

Ява 17.

ЮРКО і АФАНАСІЙ вийшли з хати.

Юрко.

Оксана.

Афанасій.

Юрко.

Я буду котом! Я буду котом!

Ну-ну! А я мишка! Тільки ти мене не впіймаєш.

Не впійма... не впійма.

Впіймаю.

(Дівчата співають):

„До моря, до моря,

До нової комори

Добра мишка, що втече,

Кіт ледачий ненажине“.

(Оксана в середині танка удає з себе мишку, Юрко кругом танка бігає котиком. Всі пішли).

Ява 18.

ГОЛОВАТИЙ, ЧЕПІГА і КОТЛЯРЕВСЬКИЙ.

Чепіга.

Котляревський.

Кого в депутацію вибрали з старшини?

Окрім Анто́на Андрі́евича попали: Височин, Юзбаш, Бурнос, Трощин, Мегерський, Щупляк, Семенко, Литвин, Майборода.

Головатий.

Ну і голота стала уперта, з своїх рядовиків сиром нам стіки навязала.

Чепіга.

Котляревський.

А кого, пане писаре, вони вибрали?

Михайла Шанька, Назара Гонзулю і Степана Янчука.

Головатий.

Се все пісьмені і бувалі козаки. Ходімо.
(Пішли в хату).

Ява 19.

Дівчата видуть танок.

„До моря, до моря,

До нової комори

Добра мишка, що втече,

Кіт ледачий ненажине“.

1-а дівчина. А постійте, дівчаточка, що то воно за музика сюди суне.
2-а дівчина. Дивись!—Се мандрівку справляють.
1-а дівчина. То арнаут Чорба і наш колишній писарь пан Підлісецький.
У с і. Так, так!—Вони!
Оксана. (*До Марусі*). Се, панночко, закоханий у вас Підлісецький зовсім від'їзжа.
Маруся. А хай він провалиться! Побіжу до дому.
Оксана. Отто! Почекайти! Подивлюся! Зоставайтесь бо!

Я В А 20.

(Суне юрба козаків, між ними Чорба і Підлісецький, козаки співають).

„Ой, бре море, бре!

Сип, шинкарко, ще!

Та єсть у мене рідний батько
Викуне мене“.

Чорба. Бре! Частуйтесь люди добрі! Море!
Підлісецький. Пийте за наше щастя, бо ми від'їздимо в далекий шлях і більш нас ніколи не побачите.
Чорба. Бре! Гей! Дівчата! Море! Ви краса свого народу і не вам відмовляйтесь від звичаїв давніх прадідівських. Випийте по чарці доброго стародавнього вина за долю нашу юнацьку! Море!
Голос з гурту. Не можна дівчата одмовляйтесь! Не можна!
Оксана. Коли ви панове, певні, що наші бажання принесуть вам у дорозі щастя, так хай же вам Хортуна послуже, ми згодні! Я перша згодна випити! Давай, Боже, все, що гоже!
У с і. Щастя Боже!
Чорба. Бре! (*до Оксани*) Пошли тобі, Боже, доброго жінника козака! Море!
1-а дівчина. Нехай вам буде те, чого ви, чужесторонці, забажаєте.
Чорба. Бре! Дівко! Море! Того тільки нам і треба!
2-а дівчина. Хай буде вам все добре!

- Чорба.** Бре! Спасибі! Правдиві, щирі козачки! Море!
3-я дівчина. Того ж і я бажаю!
- Чорба.** Бре! Спасибі *(до Марусі)* Тепер ваша чарка, панна Маруся! Судіівно! Море!
Маруся. Та я не можу.
У с і. Чому?!
- Маруся.** *(До Оксани)*. Бо боюсь! Страшно! *(До Чорби)* Я не буду пити!
- Підлісецький.** Краще прямо скажіть, що ви гордуєте своїм знаменитим родом і бажаєте з свого гордого серця, щоб у степу побіли нас гайдамаки, щоб орли сизопері поклювали наші очі, щоб вовки сироманці потрощили наші кістки.
- Маруся.** Отто, недоводь Боже! Я зовсім ні чого такого страшного і на мислі не маю вам бажати.
- Дівчата і козаки.** *(Заразом)* Так випійте, панночко! Випійте! Се звичай давній—святій.
- Оксана.** Випійте, панночко, щоб і справді не нарікали на вас пани чужесторонці, коли, не дай Боже, ім не поталане в дорозі.
- Маруся.** Я випью, тільки дуже трохи.
Чорба. *(Тихо до Підлісецької)*. Ключнула! Лий отруту, тільки трохи.
- Підлісецький.** *(Лье з пляшки, яку увесь час держав у руках)*. Більш! Більш!
- Чорба.** Годі, а то не ветигнемо втикти! Море!
- Підлісецький.** Нічого! Ще! Ще!
- Чорба.** Бре! Шаленний! *(До Марусі)*, Нам часто доводилося бачити, як ясна зоря нье воду з моря, вона дуже красна, але, ви панно Марусе, наважавшись випити за наш талан та долю, куди прикрасійши від Божої зорі. Пийте! Море!
- Маруся.** *(Взяла чарку)*. Як таки страшно.
Чорба. *(До Підлісецької)*. Держи на поготові пістоль! Бре! Тікати до конів... Море!
- Козаки і дівчата.** *(До Марусі)*. Пийте, панночко, пийте!
- Маруся.** Хай вам слуге ваша доля і ніколи не покида щастя!

- Чорба.** *(До Підлісецької).* Зараз помалу з гурту, а коли її одразу візьме, так тікати прутко.
- Козаки і дівчата.** Пийте! Пийте! Панночко!
- Маруся.** *(Випила, чарка випала з її рук, вона стоїть, мов неприкаянна, а потім схватилась за іруди і кричить).* Ось! Ось вони змії'люті! Ось вьют'ся біля мене! Кусають мене! Бийте їх! Спасайте мене! Спасіть — поміраю! Я не хочу помірат'! Не хочу! Де вони! Де! Хай... Хай помилюють. *(Пада і помира).* *(Гвалт. Чорба і Підлісецький тим часом зникли).*
- Козаки.** Отрута! Отрута! Ловіть їх! Ловіть злодіїв! На коней! *(Поінались де які козаки за злодіями, чути стріляють).*
(Головатий, Чепіа і Котляревський хутко вийшли з хати).

Я В А 21.

ГОЛОВАТИЙ І СТАРШИННИ.

- Головатий.** Що таке сталось з моєю дочкою? *(Пада на землю і до Марусі).* Марусе! Марусе! Що тобі сталось?
- Дівчата.** Отруїли її! Отруїли!
- Головатий.** *(Піднявся на ноги і ірізно).* Хто отруїв??
- Оксана.** Арнаут і наш Підлісецький.
- Головатий.** Підлісецький!?
- Оксана.** Вони справляли мандрівку, упросили вишити і певно піденпали отрути.
- Головатий.** Де ж вони?
- Запорожці.** За ними погнались! Ажось ведуть! Тільки одного.

Я В А 22.

ЗАПОРОЖЦІ ВЕДУТЬ ПІДЛІСЕЦЬКОГО.

- Головатий.** А другий де? Де другий злодій!
- Запорожці.** Хутко скочив на коня і подався, але наші погнались за ним, не чкурне.

Головатий.

Ну що ж, пане Підлісецький? Так ось як ти віддячив за мою хліб—сіль!? Ти отруїв мою дочку?

Підлісецький.

Я не хотів, щоб вона кому-небудь досталася опріч мене.

Головатий.

Ну так прощайся, Іроде, з білим світом, я сам тебе убью! *(Цілиться з пістоля).*

Підлісецький.

Не смієш! Я служив в російській армії до того ж офіцер і природний шляхтич.

Головатий.

А, пан шляхтич!! Так вибачайте, наш всьоможний пане, що ми з простоти своєї хотіли з вами покінчить по козацьки. Я так зроблю, як роблять у вас у Речі Посполитій. У вас такого злодія як ти садовлять в мішок, а щоб ему було не скучно там, дають у приятелі ужа, кота шей півня і в воду з каменем тяжким! Пробач ще раз нам пане шляхтич, що ми чести трохи збавим, бо ніколи ловити нам кота, ужа, шей півня, до того ж, по нашому простому розумінню, се все є панські примхи і витрибеньки. Ми попросту тебе в мішок, та з кручі в воду! Гей! Несіть скорійш мені мішок! Скорійш мішок, бо треба з честью проводити на той світ пана шляхтича!

Чепіга.

(До Головатого). Війсковий Суддя! Антоне Андрієвичу! Не горазд робиш! Не тим наважився шляхом дити! У той час, коли тобі вишала честь іхати в далеку дорогу, щоб постояти за велике козацьке діло, ти загадав самосуд над злодієм вчинити! Се діло терпить. Від суда військового сму вже не втикти, его скарають ще гірш від тебе, а крив пролить тобі тепер в такому ділі не годиться, бо Бога прогнівиш ти і не поможе Він нам в наших благих ділах. Той, кого призвав народ стояти за его діло, мусить забути власні скорботи і бажання, не варт вони тоді того! *(До запорожців).* Ведіть злочинця під кріпку сторожу! *(Підлісецькою повели).*

Головатий.

Спасибі пане кошовий! Правду еси говориш, бо уста твої лжі ніколи не промовляли! Прости мене, що не здолав я серце запитати! Правду, пане кошовий, речеш! Мої шляхи другі! Далекі і тернисті, і катом не бути мені, хочь то і за рідну дитину мусив поуститись я. Годі ж тобі, моя люба доне, спати на сирій землі! Хіба у тебе нема батька та матері! Що ж ти крижем лежиш не озиваєся? Хіба ж тебе нікому привітати! Нікому тобі білу постіль послати! *(Піднімаючи тіло дочки)*. Вставай бо! Ходімо до батьковскої хати! Ходімо, побудеш у господах, будемо тебе вітати, будемо наряжати, та вже і в остатне, бо вдарять у великий дзвін і ти вже навіки-вічні покинеш нас. Навіки оставиш старого батька, та пеньку! *(Люди беруть на руки тіло панни Марії і несуть до хати, сумно співаючи)*:

«Під Богом Господом ми ходім,
Его святую волю волим,
Життя і смерть приймаем,
На Его милость уповаєм!»

(Чути сумно вдарили в дзвони і тіло понесли в хату, де чути співають).

Головатий.

(Самз). О доне! Доне! Люба моя дитино! На віщо ти покинула мене в такий тяжкий, але великий час. *(Рида)*.

Чепіга.

Головатий.

Пане суддя! Антоне Андрієвичу! Пробач мені ще раз, пане кошовий. Уперший раз вь своїм житті заплакав я тоді, як від Потемкіна почув, що нашій Січі настав кінець, а вдругий разь тепер! О, Боже! Невже оці слёзи не остатні? Які великі біди пошлеш мені ще ти? Заплачу!! Але сі слёзи будуть вже не від власного горя і не власні скорботи вже вижмуть їх з моїх очей! Годі! Тепер за святе народне діло! Понисемо коцацькі вільні голови до Петербургу, на поклон великим панам.

(З А В І С А).

ДІЯ 5.

К а р т и н а п е р ш а.

СЛОБОДЗЕЯ.

Майдан. В глибині сцени червоним покритий поміст, на якому стоїть вскритий килимом стіл. Кругом багато Запорожців.

Я В А І.

- 1-й запорожець.** Отто ж я казав, що наш Головатий на весь світ голова, вже такої другої голови не найдеш, бач всього добув в Петербурзі.
- Собакарь.** І не всього. Землі дано, куда менше чим просили ми. Керченського Кута не дано і перевозу з Кута на Тамань не дано. А надто лихо, що на лежети мусемо під начальством Тавричеського губернатора.
- 1-й запорожець.** Так се наш кошовий та буде вклонятись губернатору?
- Шмалько.** А ти думав як?
- 2-й запорожець.** Отто так! Але Кубань далека сторона? Розбредемось, то губернатору і байдуже, що у нас буде коїтись.
- 1-й запорожець.** Шо буде, то буде. А ажось зараз і грамоту привезуть про даровані нам землі.
- Шмалько.** Чи вам, чи панам.
- 2-й запорожець.** Коли панам, так і нам.
- Собакарь.** Доки ви сироми дотовпитесь, так все краще старшина похвата.
- 1-й запорожець.** А тпрусь! Облизнеться...
- Шмалько.** Побачимо.
- 2-й запорожець.** А дивіться, панове, то полковник Мокій Гулик з своїми козаками з Кубані виртається.
- 1-й запорожець.** Атож! Він! Отто розкаже! Ото розкаже, які дива видали.
- 2-й запорожець.** А ажось і пан кошовий з старшиною.

Я В А 2.

ЧЕПІГА І СТАРШИНА.

Запорожці.
Чепіга.

Чолом пану кошовому.
Ваші голови діти! Будемо, діти, слухати, щс пан Гулик розскаже про даровані нам землі.

Я В А 3.

ГУЛИК І ЗАПОРОЖЦІ.

Гулик.

Чолом пану кошовому зо всім старшим і меньшим товариством...

Чепіга.

Ваші голови! Які, пане полковнику, певні вісти приніс про Кубанські землі. Говори. Будемо слухати.

Гулик.

По милості Божої і з ласки ради військової, ми з слободзеї прибули до Керченського Кута, де Тавричеський губернатор дав нам землеміра поручика Пісьменного. Скоро ми переправились через Керченську потоку на Тамань и зараз же спіткали такі болота, та нетри та очерети, що ледве, ледве просунулись до Темрюка. Сюдою доброго степу було мало. З Темрюка ми мандрували в Копилу, а далі, не маючи ніяких шляхів, щоб сунутись з обозом, ми залишили ёго тут, та ще к тому залишили і пана землеміра який, дуже захворів. З Копила ми добралися до ріки Протоки, а відтіль на ріку Кубань. З Кубані ми повернули в город Ставрополь, де мали розмову з генералом Булаковим який про той час збиравсь на річці Кубані будувати фортецію проти горських народів, черкесів, і мусила назватись та кріпость Усть-Лабой. З Ставрополя ми держали шляхи в город Георгіевськ де командир кавказських військ, генерал Гудович, нас запевняв, що далі кріпости Усть-Лаба землі нам не дадуть. З Георгіевська

ми подались на Еїський лиман, досягнули Азовського моря і держались берега до самої Тамані. Земля, котру ми обїхали, так способна, що за для населенія, хлїборобства, за для скотини, рибних ловів і іншого, крапце і бути не може. І лїсів по-над Кубанію много, і води добрі, а тільки на Тамані до Протоки хоч і добрий степ, та дуже мокро, а всі лимани за для риболовства дуже способні. План і опись сих земель вашої милости і радї військовій при сїму приносимо. *(Подав Чепігі папіри).*

Чепіга.

Спасибі тобі, пане полковнику, і вам молодці за ваші служби військові. І у нас є дуже радостні повини. Зараз пан судья з грамотою від цариці сюди прибуде. На зустріч їму ми вже вислали повк добрих козаків. Знаючи з чим повертається з Петербургу Антон Андрієвич, ми вже на Тамань отїравили морем на пїтдесять одной чайці 3847 козаків, під приводом полковника Савви Білого. Хай вони там заздалегиць нам шляхи прокладають.

У с і.

Поможі їм Боже!

(Чути стріляють з мушкетів).

Чепіга.

Отто вже і грамоту везуть! Сніткаємо депутацію з хвалою і честею. *(Пішли всі окрім вартових, Гулика і Котляревською).*

Котляревський.

(До Гулика). Пане полковнику! За для вашої милости у нас сумні є вісти, але ми всі у волі Божої.

Гулик.

Я знаю, пане писарь, про що хочете мені сказати ви, до моїх ушей про все вже добрі люди донесли. Тої невсищуца моя печаль, смерть моеї коханої панни Марії, але так певно було треба Богові вчинити. У такий великий час, як тепер, ми заховаємо свої власні скорботи, глибоко в серце і порадуємось радостями всїго війська.

Котляревський.

Амінь.

Я В А 4.

Чепіга став на поміст біля столу, з булавою біля его старшини, над кошовим держать корогви і прапори. Запорожці біля помосту стали з двох боків у дві лави, далі багато всяких людей. Четверо з старшин, штаб-офіцери, несуть дарованій царицею хліб на блюді, за ними Головатий несе солонку і грамоту, за Головатим его син Афанасій несе кошовому лист, а Юрій дорогу, даровану Царицею, шаблю. Головатого Запорожці зустріли з хлібом-сіллю, він ступив на поміст і передав з своїх рук кошовому хліб, сіль, грамоти, а потім перепоясав его шаблей. Чепіга поцілував хліб і сіль, поставив на стіл, а грамоту передав Котляревському.

Чепіга.

(До Головатого). Спасибі тобі, Антоне Андрієвичу, спасибі і вам, панове депутація, і не нам вас віддячить за все, що зробили ви за для війська. Будуть дячить вас і хвалу вам воздавати люди довгі роки.

Запорожці.

Спасибі! Спасибі! Бог за все віддяче.

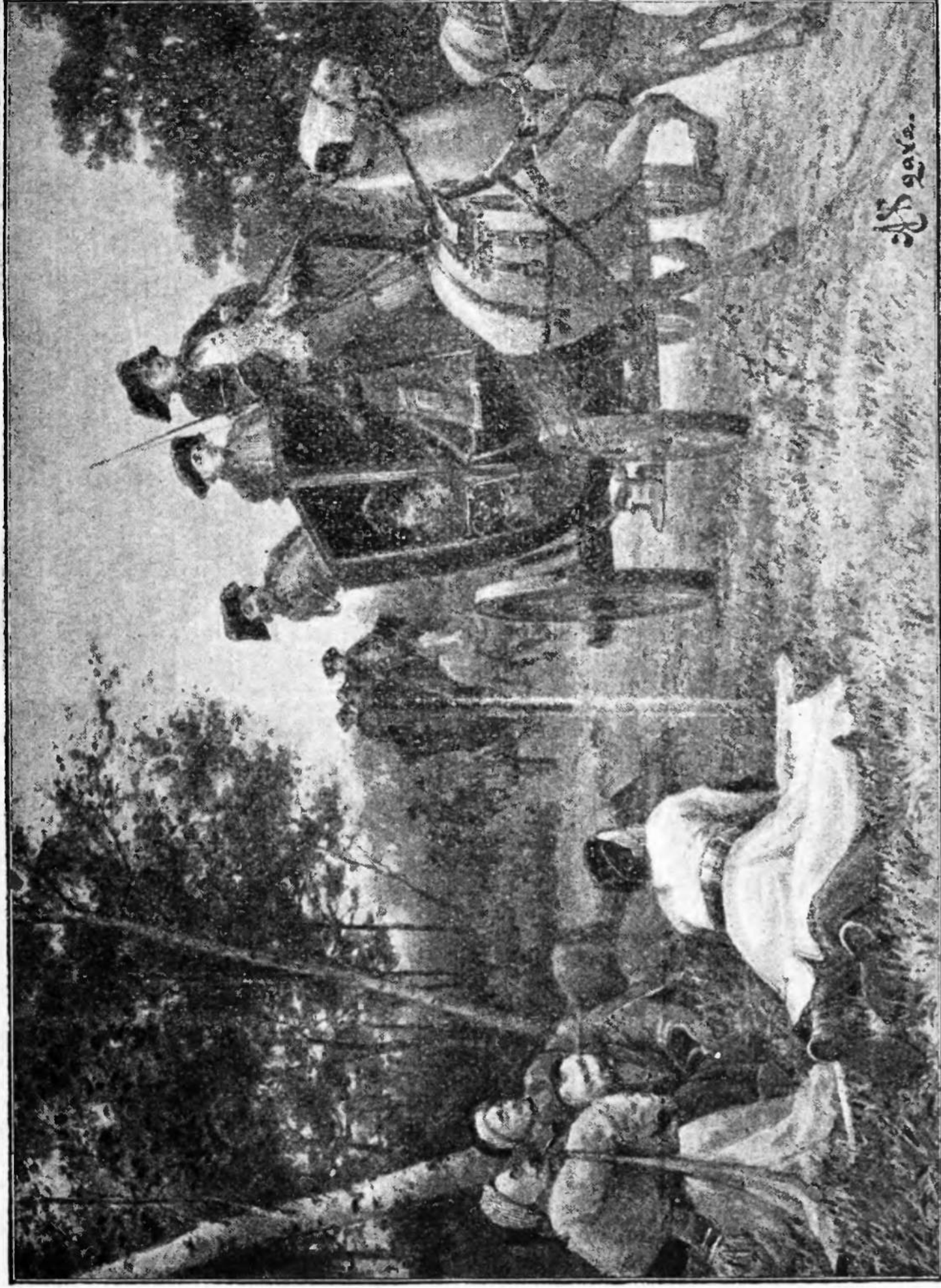
Чепіга.

(До запорожців). Полишіть речі, діти, а ти, пане писаре, читай грамоту та так голосно, щоб усі почули.

Котляревський.

(Чита). Божією Милостію, Мы, Екатерина Вторая Императрица и Самодержица Всероссийская Вѣрнаго Нашего Войска Черноморскаго кошовому атаману, старшинамъ и всему Войску Нашего Императорскаго Величества милостивое слово.

Усердная и ревностная Войска Черноморскаго Намъ служба, доказанная въ теченіе благополучно оконченой съ Портою Оттоманскою войны, храбрыми и мужественными на сушѣ и водахъ подвигами, ненарушимая вѣрность, строгое повиновение начальству и похвальное поведеніе сть самаго того времени, какъ сіе Войско, по волѣ Нашей, покойнымъ генераломъ-фельдмаршаломъ, княземъ Григоріемъ Александровичемъ Потемкинымъ - Таврическимъ учреждено, приобрѣли

Головатий з Черноморською депутацією по дорозі вь Царське Село привітатъ Царицю з внукою.

Побачивши Черноморців над шляхом і дуже дивуючись, пани почали розпитувать.

особливое Наше вниманіе и милость. Мы потому, желая воздать заслугамъ Войска Черноморскаго утвержденіемъ всегдашняго его благосостоянія и доставленіемъ способовъ къ благополучному пребыванію, Всемилостивѣйше пожаловали оному въ вѣчное владѣніе состоящей въ области Таврической островъ Фанагорію, со всею землею, лежащею на правой сторонѣ рѣки Кубани, отъ устья ея къ Усть Лабинскому реду, такъ чтобы съ одной стороны рѣка Кубань, съ другой же Азовское море до Ейскаго городка, служили границею войсковою земли. Съ прочихъ же сторонъ разграниченіе указали Мы дѣлать генералъ-губернатору Кавказскому и губернаторамъ Екатеринославскому и Таврическому чрезъ землемѣровъ, обще съ депутатами отъ Войска Донскаго и Черноморскаго.

Все состоящая на помянутой Нами пожалованной землѣ всякаго рода угодья, на водахъ же рыбныя ловли, остаются въ точномъ и полномъ владѣніи и распоряженіи Войска Черноморскаго, исключая только мѣсть для крѣпости на островѣ Фанагорія и для другой, при рѣкѣ Кубани, съ подлежащимъ для каждой выгономъ, которыя для вѣщней Войску, и особливо на случай военной безопасности, сооружены быть имѣютъ.

Войску Черноморскому предлежитъ бдѣніе и стража пограничная отъ набѣговъ народовъ закубанскихъ.

На производство жалованья кошевому атаману и войсковымъ старшинамъ по приложенной росписи, на употребляемые къ содержанію стражи отряды и прочіе по Войску пужныя расходы, повелѣли Мы отпускать изъ казны Нашей по 20.000 рублей на годъ.

Желаемъ Мы, чтобъ земское управленіе сего войска, для лучшаго порядка и благоустройства, соображаемо было съ изданными

отъ Насъ учрежденіями о управленіи губерній. Мы предоставляемъ правительству войсковому расправу и наказаніе впадающихъ въ погрѣшности въ Войскѣ; но важныхъ преступниковъ повелѣваемъ, для обсужденія по законамъ, отсылать къ губернатору Таврическому.

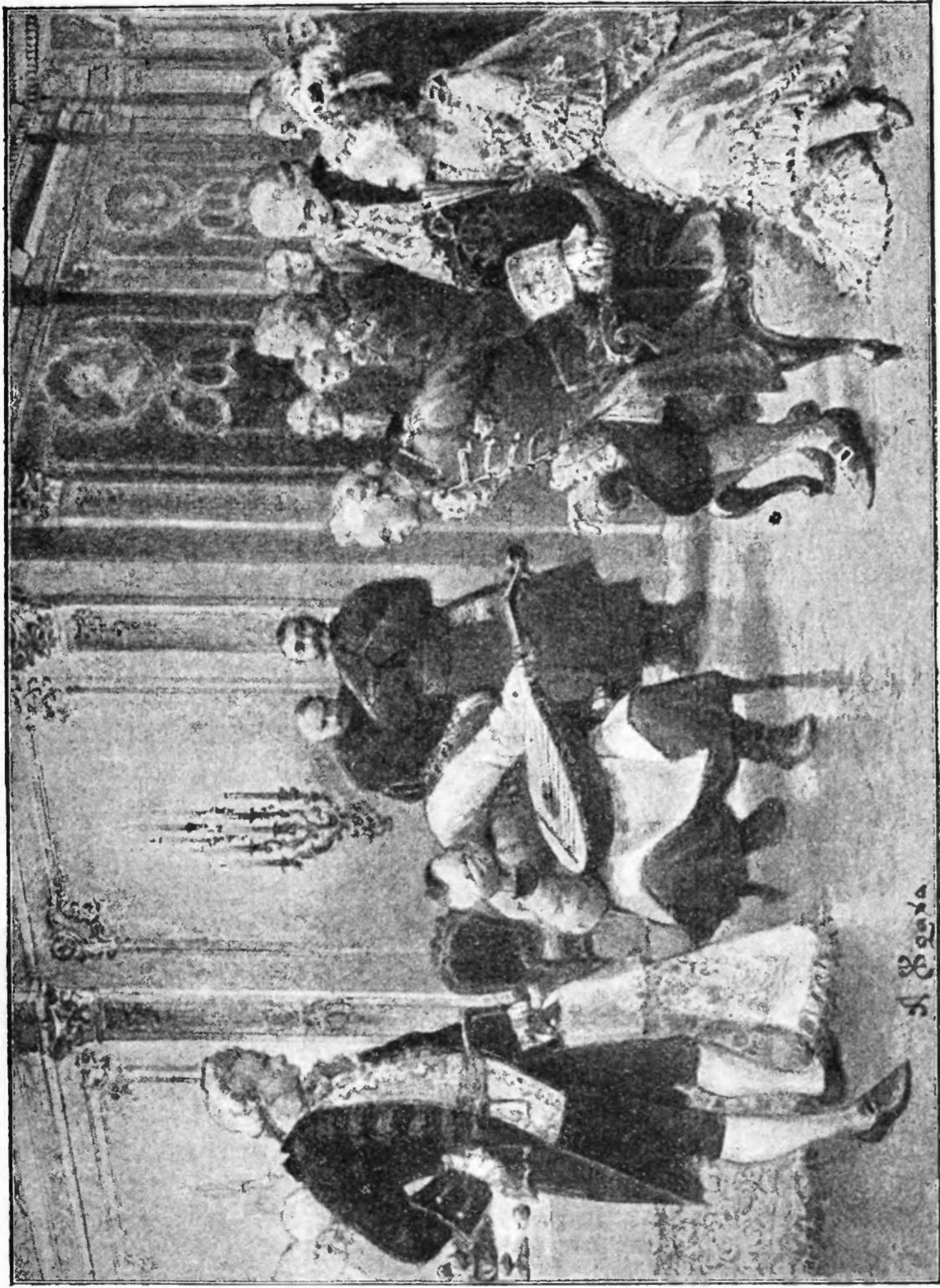
Мы Всемилостивѣйше позволяемъ Войску Черноморскому пользоваться свободою внутреннею торговлею и вольною продажею вина на войсковыхъ земляхъ.

Всемилостивѣйше жалуемъ Войску Черноморскому знамя войсковое и литавры, подтверждая также употребленіе и тѣхъ знаменъ, булавы, перначей и войсковой печати, которыя оному отъ покойнаго генераль-фельдмаршала князя Григорія Александровича Потемкина-Таврическаго, по волѣ Нашей, доставлены.

Губернатору Таврическому указали Мы доставлять Войску Черноморскому все исходящія отъ насъ узаконенія, предлагать оному о нарядахъ на службу, по назначенію военнаго начальства, и преподавать все нужныя способствованія: а потому правительство войсковое имѣетъ относиться къ сему губернатору и чрезъ каждыя двѣ недѣли присылать ему свѣдѣнія о благосостояніи Войска и обо всехъ важныхъ происшествіяхъ, какія въ теченіи двухъ недѣль могутъ приключаться, для донесенія Намъ.

Мы надѣемся, что Войско Черноморское, соотвѣтствуя Монаршему Нашему о немъ попеченію, потщится не только бдительнымъ охраненіемъ границъ соблюсти имя храбрыхъ воиновъ, но и всемѣрное употребить стараніе заслуживать званіе добрыхъ и полезныхъ гражданъ внутреннимъ благоустройствомъ и распространеніемъ семейственнаго житія. Дано въ Царскомъ Селѣ іюня 30 дня лѣта отъ Рождества Христова 1792, а Государствованія Нашего тридцать перваго года.

„ЕКАТЕРИНА II“.

Головатий не зміг дальш у Цариці співати, кинув бандуру, закрив від руками і тяжко—важко заридав.

Роспись жалованью, ежегодно полагаемому на войско Черноморское казачье.

Кошевому атаману	1,000	р.
Войсковому судѣ	800	”
Войсковому писарю	500	”
Войсковому есаулу	500	”
Протопопу	200	”
Попу	100	”
Діакону	80	”
На причетъ церковный	120	”
Куреннымъ атаманамъ каждому по 40 руб.	1,600	”
Пушкарю и довбышу, по 40 р.	80	”
Итого	4,980	”

На содержаніе артиллеріи и жалованье казакамъ, въ дѣйствительной службѣ находящимся, и на все прочіе по разсмотрѣнію войсковаго правительства расходы 15,020 ”

Всего 20,000 ”

Войсковымъ старшинамъ или полковникамъ, когда они внѣ владѣнія Войска Черноморскаго на службу отряжены, каждому производить по сто рублевъ.

Сотникамъ, есауламъ, квартирмистрамъ и прочимъ полковымъ старшинамъ, когда они на службу наряжены внѣ предѣловъ Войска Черноморскаго, каждому по пятидесяти рублевъ.

Казакамъ, откомандированнымъ за предѣлы войсковые, производить жалованья въ годъ по двѣнадцати рублевъ и провіантъ указанный, а конымъ и фуражъ.

На подлинномъ подписано собственною Ея Императорскаго Величества рукою:

„ЕКАТЕРИНА II“.

Чепіга.

Слава! Панове молодці!
*(У війську крик: Слава! Слава! Хвала!!
 Стріляють з мушкетів, а за кулісами з гармат).*

ЗАВІСА.

ДІЯ V.

К а р т и н а д р у г а.

Караул. За ґратами вікно, в яке іноді вигляда Підлісецький. Два Запорожця держать варту. Чути десь далеко козаки співають, музика і танці.

Я В А 1.

1-й запорожець. Дивись, наші гуляють, а ми оттут мусимо стерегти оцього злодія.
2-й запорожець. От родимець би його забрав.
1-й запорожець. І не догадається ніхто, щоб сюди прийти нас почастувати.
2-й запорожець. Получили грамоту, та і гуляють, а про нас і забули.
1-й запорожець. Дивись! Іде сюди полковник Гулик.
2-й запорожець. Атож.

Я В А 2.

Гулик. (*Дуже смучено*). Оттут за сими ґратами сидить мій ворог лютий! О, як хочеться виламати двері караулу, кинутись на злодія і своїми власними руками задавити його. Але ні! Не помстився над ним пан отець Марусі, не метнись і мені, бо до того тепер хутко буде над ним військовий суд.
Запорожці. Чолом пану полковнику!
Гулик. Ваші голови. Чи давно на варті?
Запорожці. Мало не зранку.
Гулик. Я зараз пришлю зміну.
Запорожці. Отто поздоров тебе Боже!
Гулик. Знов піду туди до своїх веселих братів, але не весело буде мені з ними, печаль, моя люта змія се мое серце і надає жалю. (*Пішов*).
(*Далеко Заара співа*).
„Зірки засвітять, випливе місяць,
Пане вельможний, проснись!
Ждуть тебе коні лихі.
Жде тебе приятель вірний.
Жде воля і степ безмірний“.

1-й запорожець. Яка воно нечиста сила співають заходилась!

2-й запорожець. Дівчата і годі.
1-й запорожець. *(Гука).* Гей! Яка чортяка там розспівалась?
2-й запорожець. А ну, хоч відгукнись!!
(Заара співа вже ближче).

О, пане мій любий,
Пан благородний,
Богатий шляхтич
Голос подай,
Пісню співай,
Що нас сподіваєшся
На волю збираєшся.

1-й запорожець. Дивись, розспівалась нечиста сила!
2-й запорожець. Ось побіжу, та потилицю і набью!
(За ґратами Підлісецький співа).

„О, друзі, на вас я вповаю,
Вас я бажаю.
Скоріш мене визволяйте,
Кайдани тяжкі розбивайте,
На вольную волю
Мене випускайте“!

1-й запорожець. Дивись! Тепер цей заспівав...
2-й запорожець. А ну ти, злодіюка! Замовчи!!
1-й запорожець. Тоді заспіваєш, як на шибиниці ногами задрігаєш.

Я В А З.

Заара. *(Іде, тужучи).* Ой, Господи! Господи! Як мені бідній удові тепер у світі жити! Та нема ж у мене сина! Нема любої дитини!

1-й запорожець. Гей бо, жінко! Чого так гірко тужиш?
2-й запорожець. Мабудь горе лихе?

Заара. Ой, козаченьки, голубчики, соколики, та ще і яке горе! Ой, горенько, горе! З далекої сторони йшла, щоб сина свого Івана у ясні очі побачити! Він бо у арнаутах у війську тут служив, а прийшла я сюди і дізналася, що ёго ще під Хаджи-Беем убито.

1-й запорожець. Була баталія, була під Хаджи-Беем!
2-й запорожець. І багато там арнаута турки побили.
Заара. Побили! Мої любі козаченьки! Побили! А я ёму з далекої чужини гарне питво несла, спо-

- дівалася ёго побачити, обняти, поцілувати, та почастувати.
- 1-й запорожець.** А хіба питво е?
- Заара.** Е, мої лицарі любі, е!
- 2-й запорожець.** А де воно?
- Заара.** Ажось, соколята! Ажось вино венгерське!
- 1-й запорожець.** Дивись, венгерське! Знаєш, Якиме, я таке вино пив тільки тоді, як ми з Залізняком та Гонтою взяли Умань.
- 2-й запорожець.** Э був і я там! Ой, поплиж ми тоді усяких вин, та медів. *(До Заари)*. Ну і добре, бабусенько, у тебе вино! Хай царствує душа твого сина! Добрий він був козак, *(у бік)* чи пак, щоб ёму, арнаут.
- Заара.** *(Віддає пляшку)*. Почастуйте, козаченьки, почастуйте, бо воно тепер мені вже без нужди.
- 1-й запорожець.** Оце так! Ми за душу твого сина! Хай пером над ним земля!
- Заара.** Випийте, козаченьки, випийте! Шкода, що чарочки нема.
- 2-й запорожець.** У нас е. Люлька та чарка у козака по всяк часе найдеться. *(Достає з кешені чарку)*.
- 1-й запорожець.** Спасибі тобі, бабусенько. А то наші козаки гуляють, а у нас з ранку і рісочки в роті не було.
- Заара.** На здоров'ячко вам.
(Запорожці випили).
- 1-й запорожець.** Ой, Якиме! Пече у грудях! Пече!
- 2-й запорожець.** Серце здавило! Отрута!
- 1-й запорожець.** О, бісова баба!
- 2-й запорожець.** Смерть наша прийшла! Смерть!!
(Запорожці помирають).
- Заара.** Гей, пане! Пане Чорба! Скорійш сюди! *(До караула)* Пане Підлісецький! Поталанило! Зараз виручемо!

Я В А 4.

Чорба на коні і ще у нёго другий кінь.

- Чорба.** *(Розбиваючи двері караула)*. Кріпкі бісові! Але розіб'ємо! Так! Так! Вже!

Я В А 5.

Підлісецький вийшов з караулу.

Підлісецький.
Чорба.

(Обнімаючи Чорбу). О, спасибі тобі, приятелю. Годі! Годі! Мерщі на коней! Бо хутко буде погоня!

Підлісецький.
Заара.

Прощай Заара! Ти мені правдиво віддячила! Ховайтесь паннчі! Ховайтесь!

(Підлісецький і Чорба хутко на конях побігли).

Заара.

А що Головатий!? Що Гулик!! Що нам козаки! Чий верх!? Будете довго пам'ятати румишку Заару! Віддячила!! Ха-ха-ха! *(Побігла).*

Я В А 6.

ЗАПОРОЖЦІ.

1-й запорожець.

О! Посвуди!

2-й запорожець.

Оце, так вартові!

1-й запорожець.

Дивись!—Мертві!

2-й запорожець.

І двері в караулі розбиті!

1-й запорожець.

Утік Підлісецький!

2-й запорожець.

Ажон він з арнаутом Чорбою на конях лігять.

1-й запорожець.

Не далеко і втікли! Кюля догоне! *(Стріля)*

Мимо!

2-й запорожець.

А ну я! *(Стріля).* Не поталанило!

1-й запорожець.

Се чорти, а не люди!

Я В А 7.

ГУЛИК І КОЗАКИ.

Гулик.

Що тут сталося? Чому стріляєте?

1-й запорожець.

В'язень втік!

2-й запорожець.

Сторожу отруїно!

Гулик.

О Боже! Знов смерть, знов люте злодійство!

1-й запорожець.

Ажон вони ледве видно!

2-й запорожець.

Тепер вже пуля не дістане!

Гулик.

О, пане, ляше! Чує моя душа, що ще раз на сім світі ми спіткаємось! І кінець тоді буде твоєму злодіяцькому життю!!

(З А В І С А).

ДІЯ 5.

К а р т и н а т р е т ь я.

Тамань. Берег моря. Керченська Протока. На обрі ледве видно Керченський Кут з горою Мітридат.

Я В А 1.

На березі з байдаків зносять всяку худобу Чорноморські козаки, жінки, дівчата і діти.

Гулик. Скорійш, люди добрі, росташовуйтеся, бо туж туж, сюди з козаками буде сам пан суддя, треба буде його з пошаною зустріти.

Козаки. Добре, пане есаул!
1-й чорноморець. *(Дивлючись туди, де Україна).* Прощай, рідна сторона! Ніколи нам не забути тебе!

2-й чорноморець. Як неможно дитині забути матері, так вовіки не забути козакові України.

1-а жінка. Бо там лежать кісточки наших родителів і прародителів.

2-а жінка. Там діточки мої лежать маленькі, царство ім небесне.

3-я жінка. Чоловіка мого там убили. Пером над ним земля.

2-й чорноморець. Як-то привіта ще нас чужа сторона.

3-й чорноморець. Бо чужа сторона без вітру шумить.

2-а жінка. Чужа матір, чужий батько не б'є, та болить.

1-й чорноморець. Буде так, як Бог святий дасть, а гаразд вже те, що на нових землях панів нема, кругом один козак. неначе в старі часи на Україні.

2-й чорноморець. Ну не зарікайся, бо пан—се таке добро, що мов той бур'ян—де не треба, там вроде.

1-й чорноморець. І недоводь Господи. Мабуть вже люди так Бога прогнівили, що землі почали панів родить.

2-й чорноморець. А і справді так. Пани згубили Україну, па-

нам дуже забажалося загарбати запорожські землі, згубили Січъ. Осілись ми над Бугом і там найшли нас... Така мабуть наша доля.

1-й чорноморець. Тільки і легче стане, як пісні заспіваш. А ну, хлопці, затягнемо ту, що як співаш, так жалем серце пронімає і слеза слезу побиває, про наші пригоди, та про великий шлях. А ну, панове Запорожці!

2-й чорноморець. Эге, згадав!

3-й чорноморець. Були колись „Запорожці“, та пошилися у „Чорноморці“.

2-й чорноморець. І ми не Запорожці і пісні наші не веселі.
(Сумно співають):

„Течуть річки з гори мутні,
Ідуть люди з городів смутні,
Покидають вжитки, пасіки, худобу
І придорогіі ґрунти.
Ой, ви прощайте куріні любезні,
Вже-ж нам у вас більш не жити.
Ой, ви прощайте, степи Буджацькі,
Вже ж нам по вас більш не ходити,
А ти прощай, Дністр, ой ти річка
мутная,
Вже ж нам більш з тебе води не
пити.“

Ой, ми підем на Кубань ріку,
Та там будемо жити“.

2-й чорноморець. А ну, цитуйте! Гей ви! Ще готової послухайте, аж он козаки якісь ідуть, те ж співають.

1-й чорноморець. Та те ж дуже сумноі.

3-й чорноморець. Ще як сумно про Кубань співають...
(Чути козаки співають).

„Тече Кубань в сине море
Жовтими пісками,
Заплакали Запорожці
Дрібними слезами.
Нема ліса, нема Луга,
А на серці козацькому
Ой печаль, та туга“.

Я В А 2.

САВВА БІЛИЙ І ЧОРНОМОРЦІ.

- Савва Білий.** Чолом пану есаулу!
Гулик. Чолом пану полковнику!
Савва Білий. Ідемо по наряду, щоб мушкетним димом з честею спіткати пана Антона Андрієвича Головатого.
- Гулик.** Скоро прибуде наш пан суддя.
Савва Білий. Коли ми, брате, розставались, так були ще Запорожцями, а тепер Чорноморці.
- Гулик.** На те Божа воля.
Савва Білий. І ти був тоді полковником, а тепер есаул.
Гулик. Воля ради військової.
Савва Білий. Рада послала тебе першого обдивитись сі землі, а же депутація з грамотою з Петербурга не прибула, як рада вже послала мене сюди з козаками і рік тому назад, 25 августа, Господь привів мене сюди ступити на Таманські береги.
- Гулик.** Хвала Господеві!
Савва Білий. За мною через Крим пішли сюди з людьми полковники Кордовський, Танський, Чернишов. А пан кошевий з комониками і гарматами помадрував є Слободзеі по над Азовським морем кругом, зазімував у Ханській кріпості, а вже весною був на Кубані.
- Гулик.** Пан суддя веде з собою остатніх козаків. Давай, пане полковнику, людей від берега одведемо, хай стануть табором та одпочинуть.
- Савва Білий.** Так пане есаул.
(Всі пішли і понесли з собою своє збіжжя).

Я В А 3.

- Васюринський.** *(Гра на бандурі і співа):*
„Ой, зажурився сивий соколочок.
Эй, бідна наша, головочко,
А що не у купі наші брати сіли,

Наші брати сіли, та і пісні запіли.
Один у москаля, другий у турчина,
Третій у Мальтиза служить за одержу,
А той гірко плаче за польську межу“.
Ажось і до моря дійшов. Куди далі іти?—
Скрізь ходив, скрізь блудив, а що тепер ро-
бити, того і сам не знаю... Жаль себе, туга
за Україною, жаль козацтва, та жаль і на
козацтво. (*Чути пісню, яка наближається*).

Я В А 4.

ортоус.

(*Співа*): Світ великий, край веселий,
Та піде прожити.
Славне військо Запоріжське
Хотять загубити.
Катерина загадала,
А Грицько порадив.
Васюринський козарлюча
Не пье, не гуляє,
Свого пана отамана
Просе, та благає.
Дозволь, пане отамане,
Нам на башті стати,
Не одному генералу
З плеч голову зняти.
Москаль стане з штихами,
А ми з кулаками.
Нехай буде наша слава
По між козаками“.

Пу-гу! Пу-гу!

асюринський.

ортоус.

Пу-гу! Ну, та і співака ж ти добрий!

Тільки і мого, що в мене зосталась голосна
пісня, а з піснею туга, та печаль. А хто,
козаче, еси?

асюринський.

ортоус.

І сказав би я тобі хто я, та ти і сам мене
добре знаєш.

Васюринський?!? Та чи ти, чи тільки се душа
твоя!

Васюринський.

І таке говориш! Хіба ж таки моя душа постолах ходє? Так думаю, що вона, як правдива козачка, сапьянцями пишається, та жупан у неї не такий драний.

Чортоус.

А, щоб тебе Бог любив! Якої вдачі був, так і зостався.., А я?—Про тебе пісню співаю, тебе одразу не пізнав. Яка ж тебе доля сюди занєсла? Чи не Потємкинський пьятак загнав? А ти почім знаєш?

Васюринський.

Чортоус.

Чув козаки розказували. Де ж тебе вєчас носило?

Васюринський.

Э, братє! Був на Кавказі, бродив по Закавказьом, а тепєр сюди прибився, на бандурі граю, виграваю, та розумом розкидаю: у які свєти ще мандрувати.

Чортоус.

А нас тут чоловік з двісті за ватажкам маємо Підлісецького, того шляхтича, що знає колись козаки на Васильківській раді генєрала вибрали, а потім він з старшиною посварився і примандрував сюди. Що то за розумний чоловік! За ним не пропадемо. Тепєр Чорноморці сюди полізли і де ріка Кубань сходитьься з Кубанью, супротив аулі Тохтамукаї та Эїнем, город Катеринода осадили. Там біля ліса жили черкеси ауло Куньмезуко—уй він прозивався, так черкесів вони геть за ріку Кубань прогнали, а ліс Кругликом назвали. Стало, братє, на тієно з ними жити, так наш Підлісецький під турка веде нас. Осє незабаром галєра сюди пристанє, одвєзє нас в город Анапу, а відтіл вже наша Сейд-Мустафа перевєдє нас на Дунай. Отто і я з вами помандрую, хоч і гірко невїдєти поклонитись, та що поробиш.

Васюринський.

Чортоус.

І добре! Ажось і ватага ідє.
(Чути пісню).

„Ої, колись ми воювали,
А тепєр не будєм,
Тієї слави, тієї волі,
Повік не забудєм“.

Я В А 5.

Бідрані, вдіті хто по-запорожському, хто по-черкеському, а інші і по-татарському, козаки.

Й козак.
Іортоус.
Іозаки.

Що то за чоловік?
Се козак Васюринський.
Отто добре! От вояка! Се наш! Умісті до турка помандруємо.

Я В А 6.

ГУЛИК І ЧОРНОМОРЦІ.

Іулик.
Іортоус.
Іулик.
Іортоус.

А що ви за люди?
Ми вільні люди—козаки.
Якого куріня?
Були у нас куріні, та попалили їх в Січі москалі.

Іасюринський.
Іулик.
Іортоус.
Іулик.

А тепер, де сонце сяє, там і наш курінь має.
Ви, бачу, гайдамаки!
Гайдамаки не гайдамаки, а добрі вояки.
Вам звісно, що військо чорноморське землі тут заняло.

Іортоус.
Іулик.

Чули, чули, що вас сюди перегнали.
Не перегнали, а землі сі даровані нам за наші вірні служби. Вам було наказано, щоб і ви прощесувались до наших курінів, бо тоді всі ваші старі провини будуть прощені.

Іортоус.

Нас прохано, та ми не хочемо, ми зараз мандруємо до наших турецьких братчиків на Дунай.

Іасюринський.
Іулик.

Бо відтіль ближче у гості на Україну іздити.
Гей, веселій ви народ, то глядіть, щоб не стало вам від ваших жартів сумно.

Іортоус.
Іулик.

Може кому і буде сумно, тільки не нам.
Кидайте зараз зброю, бо ми вас з мушкетів побємо.

Іортоус.
Іулик.

Та і ми добре вміємо стріляти.
Бийти гайдамаків!

Чортоус. А ну, братці, не піддаюсь Чорноморцям! М правдиві січовики, а не злодіи.
(*Стрільба з мушкетів*).

Я В А 7.

Савва Білий. Гей, панове, покиньте стрілять, бо пан Головатий наближається.

(*Далеко на морі співають*):

Савва Білий. „Ой, годі нам журитися, пора перестати“.
(*Роздивляючись козаків Чортоуса*). Що за диво!

Гулик. Таке диво, що і не доводь Господи. (*Д Чортоуса*) Хай пан суддя, по нашим звичаям старим січовим нас сам розсуде.

Чортоус. І ми не хочемо своїх побивати.

Васюринський. У небо і стріляли.

Чортоус. Ажось і наш ватаг іде, так і ми порадимос!

Гулик. А хто у вас за ватажка?

Чортоус. Пан Підлісецький.

Гулик. Підлісецький?! Шляхтич, колишній писарь?

Чортоус. Він самий! Ажось і він.

Я В А 8.

ПІДЛІСЕЦЬКИЙ І З НИМ КОЗАКИ.

Підлісецький. Що за розгардяж у вас? (*Побачивши Гулика* Пан Гулик?

Гулик. Я. Ну щож, пане, будемо робить?

Чорноморці. (*Кричать ірізно*). Уб'ють ёго! Повісить! С злодій!!

Козаки Підлісецького. Не дамо! Ляжемо кітками за ватага!

Я В А 9.

ГОЛОВАТИЙ І ЧОРНОМОРЦІ.

Чорноморці Гулика. Чолом пану судді.

Головатий. Що тут за гвалт? Чому тут стріляли козак

- Савва Білий.**
Головатий.
Гулик.
А се що за людина? Ан ба! Чортоус і Васюринський! Давні Січовики! Добрі козакі! Та не з добром, пане суддя, вони тут? Як так?
Пане суддя! Ми прибули в наряді, щоб зустрітати тебе, як зненацька спіткались з гайдамаками.
- Чортоус.**
Гулик.
Головатий.
Гулик.
Головатий.
Гулик.
Не гайдамаки ми, а чесні, та вільні козакі. Вони наважились тікати під турка. Он як!
А в них за ватажка хто? Тільки подивись, батьку! Підлісецький! Хижий звірь!
Вони не хотять видати його нам і в бій вступили з нами.
- Чортоус.**
Ми його за батька отамана вибрали, так якже видамо тепер.
- Головатий.**
Соромтесь козакі! Ви ж христіяни, чесні люди, козакі, а се звірь, Підлісецький, людей скільки безвинних погубив і в оману введе вас.
- Підлісецький.**
Не вірьте ім! Ви вільні козакі! Славні лицарі! Не видавайте мене!
- Козакі Підлісецького.**
Не видамо! Він отаман наш! Всі поляжемо, а не видамо!!
- Гулик.**
(До Головатого). Дозволь, батьку, мені з ним на шаблях на герць вийти, щоб за його крові даремне людської не пролити, я сам за все з ним покінчу.
- Головатий.**
Шкода! На шаблях б'ються з чесними людьми, злодія тільки повісити можна.
- Чортоус.**
(До Підлісецького). Якже се так, пане Іване, казав нам, що вільно покінув Запорожців, а тепер тебе за злодія страшного люди признають. Що еси ім ти злого наробив?
- Головатий.**
Мою дочку отрутою з світу звів, а потім як держали під караулом, ще від отрути згинули два козака.
- У с і.**
Васюринський.
Кари йому! Кари!
(До Підлісецького). Коли за сором мають люди добрі з тобою битись, так виходь уда-

Головатий.

У с і.

Підлісецький.

Головатий.

Чортоус.

Головатий.

римось, бо треба ж як-небудь діло покінчити
Від моєї правиці хутко витягнеш ти ~~ї~~
Краще смерть в бою, чим тиліпатись на оциці
Не варт сього він.

Повісить! Повісить його!!

Стійти!! Злодій я і не варт чесноі смерті
Се правда! Пора! (*Застрілюється з пістоля*).

Туди і дорога.

(*Два козака понесли тіло з сцени*).

Ми всі пристаємо до Чорноморців.

Спасибі діти! Ми всі єши однієі матері, тож
одне мусємо і дбати! Станемо помолимося
Господеві, що Він, як древніх Ізраїльтян, довів
щастливо нас до обетованної землі. (*Усі ста-
новляться на коліна*). Тут на сій землі, яка
колись належала стародавньому руському
князю Борису, ми поставимо церкву Божу,
святої Покрови, яка стояла в нашій Січі
Тут і скрізь в Прикубанському краю ми
воздвигнемо городи, построемо села, заведемо
ниви, ліса, сади і все добро, котре Бог дає
чоловікові за дія спокійного життя. І буй-
ним цвітом знов зацвіте наша давня слава
забудуться тяжкі скорботи, заживуть наші
старі рани, зауспокоються душі і звеселяться
серця. (*Усі співають*).

„Свою далеку Україну,
Свою велику родину,
Ми довго кривью поливали,
Бо ворогам не віддавали.
На те святая Твоя воля.
Не поталанила нам доля.
Веселий край, мов Божий рай,
Нам довелося покидати,
Гіркі слізи проливати.
В далекі землі ми пришли
Покій і счастья нам пошли“.

З А В І С А.

